

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ.

Ἐπειδὴ ἐξέλιπεν ἀπὸ τὸ Γραφεῖον τῆς Πανδώρας δλόκληρος ὁ τόμος τοῦ πρώτου ἔτους αὐτῆς, ὅσοι ἔχοντες τοιοῦτους εὐχαριστοῦνται νὰ τοὺς πωλήσωσιν, ἢς τοὺς στείλωσιν εἰς αὐτό καὶ εἰάν μὲν ἦναι πολὺ μεταχειρισμένα τὰ φυλλάδια θέλουσι λάβει ἀνὰ δρ. 8. τὸν τόμον, εἰάν δὲ μετρίως, ἀνὰ 10.

Τὸ γραφεῖον τῆς Πανδώρας ἀγοράζει προσέτι καὶ τὰ ὑπὸ Στοιχ. Β. Γ. Δ. καὶ Ε. φυλλάδια.

ΕΛΕΝΗ.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ)

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 32.)

Ἀκούσασα τὴν φωνὴν ταύτην ἀνεσκήρτησεν ἡ νέα σύζυγος· ἀλλ' ἐπέβαλε τὰς χεῖρας εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὰ δάκρυά τῆς ἐξηράνθησαν ὡς διὰ θαύματος.

— Ἰλπίζα νὰ εὔρω ἐδῶ τὸν Ὀσμόνδον, εἶπεν ὁ στρατηγός.

— Ἦλθε τροντί, ἀπεκρίθη ἡ Ἑλένη, ἀλλ' ἀνεχώρησεν.

— Εἶπεν ἂν θὰ ἐπιστρέψῃ;

— Δὲν μὲ φαίνεται.

— Εἶχ' ἀνάγκην νὰ τὸν ἴδῃ, ἐπανέλαβε δυσθύμως μετὰ μικρὰν σιωπὴν ὁ στρατηγός· διὰ τί νὰ μὴ περιμείνῃ;

Ἐπεὶ καὶ ἐσήμανε τὸν κώδωνα. Εἰς ὑπέρτης εἰσῆλθεν.

— Ὑπαγε εἰς τοῦ Κ. Σερνιῦ, εἶπεν ὁ στρατηγός, καὶ παρακάλεσέ τον ἐκ μέρους μου νὰ ἔλθῃ εὐθὺς ἐδῶ· εἰάν δὲ δὲν τὸν εὕρῃ παράγγειλε νὰ τὸν εἰποῦν ὅτι τὸν περιμένω τὸ πρωὶ πρὸ τῶν ὀπτιῶ.

Καὶ μεταξὺ εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ θαλάμου ἐμεινεν ἐκεῖ λεπτά τινα τῆς ὥρας μετὰ δὲ ταῦτα πλησιάζας τὴν Ἑλένην ἔλαβε φιλοστόργως τὴν χεῖρά της, καὶ εἶπε·

— Συγγνώμῃ με, ἀγαπητή μου· εἶμαι ἀκόμη χαλισμένος ἀπὸ μιαν διεξοδικωτάτην καὶ ἀνδραγαθὴν ἐργασίαν τὴν ὁποίαν μόλις ἐτελείωσα ἀπόψε.

Καὶ ἠσπάζθη τὸ μέτωπόν της.

— Τὸ μέτωπόν σου καίει, Ἑλένη, εἶπεν εὐθὺς ταραχθεὶς, καὶ αἱ χεῖρές σου εἶναι κατάψυχροι! Πάσχεις, φιλτάτη μου;

— Ὀλίγον, ἀπεκρίθη ἡ σύζυγός του.

— Ἐχεις ἐλέπω πυρετόν!

Ἡ Ἑλένη ἀπέσυρε ταχέως τὴν χεῖρά της, καὶ εἶπε·

— Πυρετόν . . . όχι, δὲν μὲ φαίνεται. Διότι ἀνοί-
μαι μάλιστα ὅτι εἶμαι καλῆ-ερα.

— Χοίρω, χαίρω, ἀνέκραζεν ὁ στρατηγός.
Και λαβὼν ἐν φύλλον τοῦ Στρατιωτικοῦ Ἀγγέλου,
ἤρχισε νὰ ἀναγνώσκῃ μὲ συντονιστῶν προσοχῆν. Ἡ
δὲ Ἑλένη, ἔβλεπε μικρὸν κατὰ μικρὸν τὴν κεφαλὴν
πρὸς τὸ στήθος, καὶ ἡ ξανθὴ κόμη της ἀνεμίχθη
μὲ τὰ νεοβλαστῆ μαλλία τοῦ τέκνου της.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σὲ εἰπῶ ὅτι τὸ ἔσπερας ἐκεί-
νο παρήλαε μελαγχολικόν, καὶ ἐφάνη ἀτελεύτητον εἰς
τὴν ταλαίπωρον Ἑλένην. Ὁ στρατηγὸς ἀπενομιμήθη,
κατὰ τὴν συνήθειάν του, ἀναγνώσκων τὸν Στρατιω-
τικὸν Ἀγγέλου, ὁ Σερνιὸς ἤλθε τὴν ἐπαύριον, ἀλλὰ
δὲν εἶδε τὴν Ἑλένην, καὶ ἀνεχώρησε πρὸ τῆς ὄρας
τοῦ προγεύματος. Ἐπανῆλθε δὲ καὶ τὸ ἔσπερας περὶ
τὴν ἐβδόμην.

— Στρατηγέ! εἶπεν εἰς τὸν Σαιγγερᾶν, ἀναχωρῶ.
— Ἀναχωρεῖς! καὶ διὰ τί;

— Ἴδα σήμερον, ἐπανέλαθεν ὁ Ὀσμὸνδος, τὸν
ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν, καὶ τὸν παρεκάλεσα
νὰ μὲ σταίλῃ εἰς τὴν Ἀφρικὴν.

Μόλις δὲ ἐτελείωσε τὴν φράσιν του καὶ ἐστρεψε
τὸ βλέμμα πρὸς τὴν Ἑλένην ὡς νὰ τῆ ἔλεγε· Βλέ-
πεις ὅτι ἐφύλαξα τὸν λόγισόν μου; Ἐβίβη δὲ ἐγαμή-
λωσε τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ δύο θάλασσα ἀναβλύσαντα
ἀπὸ αὐτοῦ, ἔπεσαν εἰς τὰς ἠνωμένας χειρὰς της.
Δὲν ἐτόλμα νὰ ἰδῇ τὸν Ὀσμὸνδον ἐπειδὴ ἠσθάνετο
κλονουμένην ἐκ βόθρων τὴν καρδίαν της. Ἰδοῦ, εἶπε,
καθ' ἐαυτὴν, ψυχὴ εὐγενὴς καὶ γενναία!

— Ἄ! Ἄ! ἀνέκραξεν ὁ στρατηγὸς ὑπάγει εἰς
τὴν Ἀφρικὴν. Ἢὼς! . . . Ἐνοῶ, φίλε μου, ὅτι εἰς
τὴν ἡλικίαν σου εἶναι σκληρὸν νὰ κάθῃσαι μὲ χεῖρας
σταυρωμένας καὶ μὲ τὴ σπαθίον εἰς τὴν θήραν, καὶ νὰ
τρέχῃς εἰς τοὺς δρόμους τῶν Παρισίων ὡς οἱ μωρο-
φῶροι ἐκείνοι στρατιωτικοὶ οἱ ὅποιοι βάλλουν τὴν στο-
λὴν των διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς τοὺς χοροὺς τῆς αὐλῆς.
Σ' ἐπεινῶ ὑπάγει νὰ μὲ διορθώσῃς ἐκείνους τοὺς
διαβολογράφους, καὶ ἐπίστρεψέ μ' ἕνα βαλμὸν ἀ-
νώτερον.

— Ὡς καὶ τὰ δυνατὰ μου, στρατηγέ, εἶπεν ὁ
Ὀσμὸνδος, προσπαθήσας νὰ μειδιάσῃ.

— Καὶ μάλιστα ἐν ἔχῃ τὴν ἀνάγκην μου, γρά-
ψε με. Ὡς ὁμιλήσω εἰς τὸν ὑπουργόν, ὅστις ὡς ἡ-
ξέυρεις, εἶναι παλαιὸς συντροφός μου.

Ὁ νέος δὲν ἀπεκρίθη, ἀλλὰ πυρετῶν τὴν ἡλέ-
νην στρέψασαν τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ κρύψῃ βέβαια τὰ
δάκρυά της. Ναὶ μὲν δὲν τὰ ἶδεν, ἀλλὰ τὰ ἐμάν-
τευσε. Ταλαίπωρος Ἑλένη! Αἱ δυνάμεις της δὲν ἀν-
ταπεκρίνοντο εἰς τὴν γενναϊότητά της.

— Καὶ ποτε ἀναχωρεῖς, Ὀσμὸνδε; ἠρώτησεν ὁ
στρατηγός.

— Ἄβριον.

— Ὡς ἔλθῃς λοιπὸν ἀπόψε μαζὶ μὲς εἰς τὸ
θέατρον;

Ὁ Ὀσμὸνδος συνταράχθη δὲν ἐπερίμενε τοιαύτην
πρόσκλησιν, καὶ μάλισ ἐτραύλισεν ἀσυναρτήτους τινὰς
λέξεις.

— Ὡς περᾶσωμεν τοῦλάχιστον μαζὶ τὸ τελευ-
ταῖον ἔσπερας.

— Εὐχαριστῶ . . . στρατηγέ . . . πλὴν . . .

— Δὲν δέχομαι προφάσεις . . . ἀνερώωνται ὁ
στρατηγός. Τί λέγεις, Ἑλένη; δὲν πρέπει νὰ ἔλθῃ
μαζὶ μὲς;

Ἀλλὰ ποῖαν ἀπόκρισιν νὰ δώσῃ ἡ Ἑλένη; . . .
αὐτὴν ἐπερίμενε καὶ ὁ Ὀσμὸνδος. Ὡς εἰς καὶ αὐτὴ
τὸν ἐπροσκάλει, μὲ ποῖαν σπουδῆν, μὲ ποῖαν χαρᾶν
θὰ ἐδέχετο! Ἀφοῦ θ' ἀνεχώρει τὴν ἐπιούσῃν, διὰ τί
νὰ μὴ προμηθεύσῃ εἰς αὐτὸν τὴν τελευταίαν αὐτῆ
εὐτυχίαν;

— Ἴσως, ἀπεκρίθη ἡ Ἑλένη, ὁ Κ. Σερνιὸς ἔχει
ἀπόψε προτομομασίαις τοῦ ταξιδίου του, τὰς ὅποιας
δὲν δύναται νὰ ἀναβῆλῃ.

— Δὲν θέλει νὰ δεγθῶ, εἶπε καθ' ἐαυτὸν ὁ Ὀσμὸν-
δος. Καὶ ὅμως νὰ περᾶσω τὴν τελευταίαν αὐτῆν ἐ-
σπέραν μακρὰν τῆς! ὅποιον βίασανον!

— Περιεργον, στρατηγέ, ἀπεκρίθη ὁ Σερνιὸς,
σήμερον τὸ πρωὶ ἦλθε καὶ εἰς τοὺς δύο μὲς ἡ αὐτὴ
ιδέα καὶ ἐγὼ ἐνοικίασα θεωρεῖσιν.

— Τότε σιωπῶ, εἶπεν ὁ Σαιγγερᾶν.

Μετὰ ἐν τέταρτον τῆς ὄρας ἀνεχώρησαν καὶ οἱ
τρεις εἰς τὸ θέατρον. Παριστάνοντο τότε, ὅπως καὶ
σήμερον, οἱ Ὑγενοῦται, ἦτον ἐπίσης μεγάλη σφύρη,
καὶ κατ' εὐτυχίαν ὁ Σερνιὸς εὖρος θεωρεῖσιν ὅχι πολὺ
μακρὰν τοῦ τῆς Ἑλένης. Ἐκάθησε λοιπὸν μακρῶς
ἐαυτὸν διὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆν εὐτυχίαν του. Πι-
στικῶς μεγάλῃ ἦτον ἡ θυσία του ἀποποιηθέντος τὴν
πρόσκλησιν τοῦ στρατηγού· ἀλλὰ τὸ βλέμμα τῆς
Ἑλένης ἐξέφραζε διὰ τοῦτο ταιαύτην εὐγνωμοσύνην,
ὥστε ὁ ταλαίπωρος Ὀσμὸνδος ἠσθάνθη δακρυόεντας
τοὺς ὀφθαλμούς του.

Τὴν ἐπιούσῃν ἐμελλεν νὰ τελεώσασιν ἕλα, καὶ μὴ-
νη ἡ ἐσπέρα ἐκείνη ἔμενε τελευταία διὰ νὰ ζῆσθ' ἀ-
ληθῶς ὕψην ἔνοσας καλλίστα, φίλε μου, ὅτι ἔκτισε
τοὺς Ὑγενοῦτους ὅπως τοὺς ἀκούεις καὶ σὺ ἀπόψε,
καὶ ἐβλεπε τὸ ὄχρον καὶ μελαγχολικὸν πρόσωπον
τῆς Ἑλένης ὅπως καὶ σὺ. Τὸ περιλίπον ἐξωτερικῶν
της κατεπλήρωσεν ὑπὲρ ποτε τὴν καρδίαν του· διότι
κύπτουσα τὴν κεφαλὴν, ὁμοίωζεν αἰθὸς ἡμισυντρι-
φθὴν πρὸς τὴν ῥίζαν του. Ὁ ταλαίπωρος νέος ἐπῆρε
καὶ δι' ἐκείνην καὶ δι' ἐαυτὸν. Ὡς ἔλθουν ἄλλοι, ἔ-
λεγε καθ' ἐαυτὸν, σκληροὶ καὶ ἀσπλαγχοὶ οἵτινες θ'
ἀνασύρουν τὸ κάλυμμα τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς αἰσχύ-
νης, τῆς ἀπομονώσεως καὶ τῆς μητρικῆς στοργῆς
ὅπισθεν τοῦ ὀποίου κἀθεται τρέμουσα, καὶ τότε θ'
πάσχη ὡς ἐπάσχη καὶ χθὲς, τὰ δάκρυά της θὰ τρέ-
ξουν χωρὶς ἴσως νὰ μαλαξοῦν τὴν ἀνιλετὴν καρδίαν
των, καὶ ἴσως αὐτῆ, γλυκεῖα καὶ ἀσθενῆς, θὰ πῶσι
ὑπὸ τὰ βεῖλη των.

Τοιαῦτα ἀνελογίζετο ὁ Ὀσμὸνδος καθ' ὅλην τὴν
διάρκειαν τῆς τρίτης πράξεως ἡ αὐλαία εἶχεν ἤδη
καταπέσει, αὐτὸς δὲ παραδεδωμένος ὅλως εἰς τὴν
ἐσωτερικὴν θλίψιν του, ἐλασμόνησε καὶ τὸ δρῆμα,
καὶ τὸ πλῆθος, καὶ ἐβύθισθη εἰς σκέψεις βεβαί-
τάτας. Λίγνης ἤκουσε πλῆσιον του τὸν ἀκόλουθον
διάλογον.

— Γνωρίζεις τὴν νέαν ἐκείνην ἡ ὅποια εἶναι εἰς
τὸ δεύτερον θεωρεῖσιν, ἀριστερᾶ;

— Τὴν κόμησάν Σαιγγερᾶν.
Ἀκούσας τὸ ὄνομα τοῦτο ὁ Ὀσμὸνδος ἀνεσκήρτη-
σεν ἀκούσας καὶ ἀνόψισε τὴν κεφαλὴν.

— Πρὸ ὀλίγου, εἶπεν ὁ πρῶτος, ἦτον πλῆσιον τῆς
ἑνῆς γέρον ἀσπρομάλλης ὁ πατὴρ της βέβαια.

— Ἢξ' ἐναντίας, ὁ σύζυγός της, ὁ στρατηγός
Σαιγγερᾶν.
— Πῶς! σύζυγός ἐκείνης τῆς νέας ἡ ὅποια μόλις
θὰ ἦναι εἰκοσὶν ἐτῶν!

— Τί σημαίνει; ἐπανέλαβε μὲ φωνὴν χαμηλωτέ-
ραν ἐκείνης ὅστις εἶχε προφέρει τὸ ὄνομά της· ἐὰν ἐ-
κείνος εἶναι γέρον ἔχει νέους ὑπισπιστάς.

Ὁ Ὀσμὸνδος ἠσθάνθη παγῶσαν τὸ αἷμα εἰς τὰς
οἰσθῆς του, καὶ ἀνεσκήρτησεν ἕως ἀν ἐδαγκάσθη ἀπὸ
ὄφιν εἰς τὸν πόδα· ἠτένισεν ἐκείνον ὅστις ὀμίλησεν
οὕτω πως, ἀλλ' αὐτὸς δὲν τὸν παρετήρησεν. Ὁ διά-
λογος λοιπὸν ἐξηκολούθησε.

— Τότε, ἀπεκρίθη ὁ ἄλλος, τὰ ἀσπρα μαλλία
γίνονται ἀφ᾽ ἑαυτῶν· ἤθελα νὰ ἤμην κ' ἐγὼ ὑπισπιστῆς
τοῦ στρατηγού. Βλέπεις ὅτι ἔχει καὶ ὁ στρατιωτικὸς
βίαις τὸ καλὸ του.

Ἐπαντάθητι, φίλε μου, τί ὑπέφερες ὁ δυστυχῆς Ὀ-
σμὸνδος, καθήμενος πλῆσιον τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων,
καὶ ἀκούων τὴν ἀτιμον καὶ ἀνανδρον συνομιλίαν των,
ἠὲς ἐπροσπάθει νὰ στιγματίσῃ τὴν ἀγνωστῆσαν καὶ
τὴν ἀθυστέραν τῶν γυναικῶν, ἠὲς ἐξήρριξεν ἐκείνην
ἡ ὅποια ἦτον ἀξία τοῦ σεβασμοῦ ὅλου τοῦ κόσμου.
τὸ εὐγενὲς ἐκείνο σῆμα τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος.
Ὡς μεταξὺ τῶν τῶσαν του θλίψιν ἡ θλίψις αὐτῆ
ἦτον βεβαίως ἡ δεινότερᾶ καὶ ποτὲ μὲν τὸ πρόσω-
πὸν του ἐξήπτετο καὶ ἐφλογίζετο, ποτὲ δὲ ἐγίνετο
κῆρυρον καὶ μελανόν.

Ὁ εἰς τῶν δύο ἐπανέλαθεν·

— Εἶναι πολλὰ νέκ καὶ πολλὰ εὐμορφος διὰ τὸν
πλαισίωρον ἐκείνον ὥστε ἔχει ἐραστὴν ἕνα κάποιον
Σερνιὸν.

Ὁ Ὀσμὸνδος ἔτρεμεν, ὁ ἰδρὸς ἔρρεεν ἀπὸ τὸ μέτω-
πόν του, καὶ δὲν ἐτόλμα οὔτε κἄν νὰ κινηθῇ φοβού-
μενος καὶ τὸν ἴδιον ἐαυτὸν του. Τὸ βλέμμα του ἐ-
στράφη ἀκούσιως πρὸς τὴν Ἑλένην . . . ἡ ὅποια . . .
θεῖ μου . . . εἶχεν ἀκούσαι ὅλην αὐτὴν τὴν συνδιά-
λεξιν! Τὰ αἰσχρὰ ἐκείνα λόγια τὰ ὅποια τὴν εὐκα-
φάντων, εἶχον φθάσει εἰς τὰς ἀκοὰς της ὡς ἡ τελευ-
ταία βίασας τῆς πληγωμένης καρδίας της. Ὁ Ὀσμὸν-
δος ἐπέσθη περὶ τοῦτου, ἰδὼν τὴν ὄψιν αὐτῆν τῆς
Ἑλένης τὸν ὄχρῶτά της διεδέχθη ἐρύθημα φλο-
γερὸν τὸ ὅπολον κατεκοκκίνισε τὸ πρόσωπόν της, καὶ
εἰς τοὺς ἀπολιθωμένους ὀφθαλμούς της ἐκυκλοφόρου
δάκρυα.

Ὁ Ὀσμὸνδος ἠσθάνθη πυρετὸν μανίας εἰς τὴν κε-
φαλὴν ἀδύνατον εἶναι νὰ περιγράψῃ τί συνέβη εἰς
τὴν καρδίαν του. Ἐσθάνθη ὡς ἀστραπὴ, καὶ χωρὶς
νὰ ἤσκησθ' εἶπε καὶ τί ἔκαμνε, προσέβαλε τὸν συ-
κοφαντῆν. Τίς ἀπὸ ἡμᾶς δὲν θὰ ἔκαμνε τὸ ἴδιον; Ἢ
σκυλὴ ὑπῆρξε ζωηρὰ καὶ φρικτῆ, καὶ ἐξήλθον καὶ
οἱ τρεῖς.

Τί εἶπαν οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἀφοῦ ἐσθάνθη ὁ Ὀσμὸν-
δος, ἡ Ἑλένη οὔτε τὸ ἤκουσεν, οὔτε τὸ ἔμαθε· διότι
καὶ οἱ τρεῖς ὀμίλουον συγχρόνως, αὐτὴ δὲ εἶχε
κίψει τὴν κεφαλὴν τραβήσασα ἀπὸ τὴν αἰσχρὰν συκο-
φαντίαν.

Ἐπεριπάτου εἰς τὰς διόδους τοῦ θεάτρου, ὅταν
ἶδα ἐρχόμενον τὸν Κ. Σερνιὸν, ὄχρον καὶ τεταραγ-
μένον.

— Κύριε, μὲ εἶπεν, ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ὁμιλήσω.
Καὶ λαβὼν με κατὰ μέρος μὲ διηγήθη τὰ δια-
τρέξαντα.

— Εἶμαι μόνος ἐδῶ, ἐπρόσθεσεν ἐπὶ τέλους, καὶ
αἶβριον τὸ πρωὶ ἀναχωρῶ διὰ τὴν Ἀφρικὴν. Θέλω νὰ
τελειώσῃ ἀμέσως αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις, διότι ἡ ἐλαγίστη
ἀγογοπρία ἐνδέχεται νὰ προκαλέσῃ καὶ νέας ἐξηγή-
σεις, καὶ τὸ ὄνομα τῆς Κ. Σαιγγερᾶν τόσῳ ἀτίμως
προσβλήθην, ἐνδέχεται νὰ σηκοφαντηθῇ ἐκ νέου. Δὲν
πρέπει νὰ μάθῃ καὶ ἄλλος ξένος τὸ μυστικὸν τῆς
προσβολῆς αὐτῆς, τὸ ὅπολον θ' ἀποθάνῃ μετ' ὀλίγον
ἡμῶν μὲ τὸν ἕνα τῶν δύο μὲς. Σὲ τὸ λέγω, κύριε,
ἐπειδὴ σὲ ἶδα ἄλλοτε εἰς τῆς Κ. Σαιγγερᾶν. Ἢὰν
τὴν γνωρίζεις, θὰ τὴν ἀγαπᾷς βεβαίως καὶ θὰ τὴν
τιμῆς ὅπως ἀξίζει.

Καὶ ταῦτα λέγων ἐβλήθη καὶ τὰς δύο μου χεῖρας,
καὶ ἠσθάνθη τρέμων ὅλον τὸ σῶμά του.

— Ἢπατήθην τὰς, ἐξηκολούθησεν, ὑποθέσας ὅτι
θὰ συγκατατίθω νὰ χρησιμεύσῃς ὡς μάρτυς μου·
δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ σὲ βεβαιώσω καὶ νὰ ὀρκισθῶ,
κύριε, μὰ τὰ ἱερὰ κήκαλα τῆς μητρός μου, ὅτι ὅ-
λα αὐτὰ εἶναι καθαρὰ ψεῖδη.

— Σὲ πιστεύω, κύριε, ἀπεκρίθη, καὶ δέχομαι.

— Ἄ! εὐχαριστῶ! εὐχαριστῶ! . . . μὲ εἶπεν
εὐγνωμόνως, καὶ ἂν ποτε λάβῃς ἀνάγκην ἀγάπης καὶ
ἀφοσιώσεως ἀδελφικῆς, ἐνθυμήσου με.

Ἢξήλαμεν εἰς τὸν δρόμον, καὶ δὲν ἐβραδύναμεν ν'
ἀπαντήσωμεν τοὺς ἀντιπάλους περιδιαβάζοντας εἰς
τὴν ὁδὸν Lepelletier. Ἢπήγαμεν καὶ ἠτοιμάσαμεν ὀ-
πλά, καὶ ὁ τόπος τῆς μάχης εἰρέθη εὐκόλως, διότι
οἱ δύο μονομάχοι ἦσαν ἐξ ἴσου ἡραλισμένοι, καὶ ἐξ-
ἴσου ἀποφασισμένοι νὰ φονεύσῃ ὁ εἰς τὸν ἄλλον. Ἢξά-
θημεν εἰς ἕνα δρόμον ὁ ὅποιος μᾶς ἐφάνη ἐρημος, με-
ταξὺ τινῶν ἐρειπίων. Ὁ φανὸς διέδιδε φῶς ἀμυδρὸν
καὶ ἀβεβαίον. Καὶ ἀμέσως ἐγύμνωσαν τὰ ξίφη.

Φρικτωδέστερον θέαμα δὲν μ' ἔτυχε νὰ ἶδῶ! Φαν-
τάσθητι τοῖς δύο ἐκείνους ἀντιπάλους τοὺς ὅποιους
καὶ ἐν μέσῳ δὲν ἐδύνατο νὰ συμφιλίσῃ, καὶ οἵτινες
καὶ οἱ δύο, κᾶτωχοι καὶ τριζόντες τοὺς ὀδόντας,
ἵσταμένοι ὁ εἰς ἀντικρὺ τοῦ ἄλλου, ἀντήλασαν
βλέμματα ἀγρία. φαντάσθητι ἔπειτα τὴν σιωπὴν τῆς
νικητῆς διακοπτομένην ἀπὸ τὸν ὄξυν ἦχον τοῦ σιδή-
ρου κτυποῦντος τὸν σίδηρον, καὶ τὴν συνεχῆ καὶ
ἀσθματικὴν πνοὴν τῶν δύο μονομάχων, κ' ἐνόησε
τὴν θέσιν μου. Τὸ αἶμά μου ἐπάγανε, καὶ δὲν ἰδύνα-
μην οὐδὲ νὰ ἰδῶ τὰς περιπετείας τῆς θηριώδους ἐ-
μῆν οὐδὲ νὰ ἰδῶ τὰς περιπετείας τῆς θηριώδους ἐ-
μῆν καὶ τῆς μάχης· διότι ποτὲ μὲν τοὺς ἔβλεπα καὶ τοὺς
δύο, ποτὲ δὲ ἐγίνοντο ἀφαντοὶ εἰς τὸ σκότος. Τέλος
δύο, ποτὲ δὲ ἐγίνοντο ἀφαντοὶ εἰς τὸ σκότος. Τέλος
πάντων τί συνέβη; δὲν ἤξεύρω· ἤξεύρω μόνον ὅτι ὁ
Ὀσμὸνδος ἐκλονήθη, καὶ ὅτι ἔτρεξα πρὸς αὐτὸν, καὶ

τὸν ἔλαβα εἰς τὰς ἀγκάλας μου ἦτον πληγωμένος εἰς τὸ στήθος.

— Ἐπληρώθη, με εἶπε, θανατηφόρος.

— Ὅχι δὲ, ἀνέκραξα εὐθὺς, προσπαθῆσαι νὰ δώσω εἰς τὴν φωνήν μου ἐκφρασίαν ἀταραξίας καὶ πεποιθήσεως, τὴν ὅποιαν βεβαίως δὲν εἶχα· κ' ἐγὼ ἐπληρώθημι ἄλλοτε εἰς τὸ στήθος, πλὴν ζῶ.

Τοῦτο δὲν ἦτον ἀληθές, ἀλλ' ἤθελα ν' ἀπομακρύνω ἀπὸ αὐτὸν τὴν ιδέαν τοῦ θανάτου.

— Ὅχι, με ἀπεκρίθη, τελειώνω, τὸ αἰσθάνομαι . . . μόλις θὰ ζήσω ὀλίγας στιγμᾶς.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀντίπαλος καὶ ὁ μάρτυς του μὲς ἐπληρώσαν, αὐτὸς με εἶπεν·

— Ἄς μὲς ἀφήσουν μόνους, ἔχω νὰ σὲ ὀμιλήσω καὶ ὀλίγος καιρὸς με μένει.

— Εἰπέ, κύριε, εἶπα εἰς τὸν μάρτυρα, νὰ πλησιάσῃ ἡ ἀμαξία μου διὰ νὰ παραλάβῃ τὸν Κ. Σερινιὺ.

Μόλις ἐπρόφρα τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ οἱ δύο ἐστάθησαν ἐκθαμβοί· τότε ἐνόησαν τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν τῆς μονομαχίας.

— Κ. Σερινιὺ, εἶπεν ὁ ἀντίπαλος μονομάχος, τὸ ὄνομά σου με μανθάνει τώρα τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τῆς ἀλευρίας μάχης μας. Συγγνώμην με παρακαλῶ διὰ τὰς ἀξιοκατακρίτους ἐκφράσεις μου, τὰς ὁποίας δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκβάλλω πῶποτε ἀπὸ τὸ στόμα μου· θὰ μετανοῶ ἐφ' ὅλης μου τῆς ζωῆς.

Ὁ ταλαίπωρος Ὀσμὸνδος ἔδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα.

Ὅταν δὲ ἔμειναν μόνοι, ἐτηρήθη ἐπάνω μου, καὶ σύρας ἀπὸ τὸ θυλάκιόν του χαρτίον διπλωμένον.

— Βίβαι, με εἶπε, τίμιος ἄνθρωπος· θὰ σὲ ἀναθίσω τὴν ἐκτέλεσιν τῆς τελευταίας παραγγελίας μου, καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐκπληρώσῃς τὴν θέλησίν μου. Λάβε τοῦτο τὸ χαρτίον . . . διευθίνεται εἰς τὴν Κυρίαν Σαιγγεράν. Ἄφρον . . . νὰ τὸ ἐγγχειρίσῃς εἰς αὐτήν . . . ἀνάγνωσε πρὶν τί περιέχει, καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι πρηνεσθάνομαι τὸν θάνατόν μου . . . λοιπὸν . . . λοιπὸν . . . δὲν θὰ τὸ ἐγγχειρίσῃς εἰς τὴν κυρίαν, . . . ὦ! . . . ἀποθνήσκω . . . ὕγιαινε!

Ἀφοῦ δὲ ἔλαβα τὸ χαρτίον, ἐνῶ ἐκείνος ἔκειτο ἀναίσθητος εἰς τὰς ἀγκάλας μου, τὸν μετεφέραμεν εἰς τὴν ἀμαξίαν μου, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἀλλ' ὁ ἄθλιος! δὲν ἀνένηψε πλέον! Μόλις παρήλας μία ὥρα καὶ ἐξέπνευσεν.

— Ὁ ταλαίπωρος! ἀνέκραξεν ὁ Νέυβαλ, ἐνῶ, καταβληθεὶς ἀπὸ τὴν ὀλιβερὰν ταύτην ἀνάμνησιν, ἐσιώπων.

— Ὁ ταλαίπωρος! ἐπανέλαβε καὶ δεῦτερον προμερὸν, τωόντι! καὶ ἡ κυρία Σαιγγεράν;

— Εἶχε τελειώσει καὶ ἡ τετάρτη πράξις ὅταν ἐπληρώθη ὁ στρατηγὸς εἰς τὸ θεωρεῖον ἦτον κάτωχρος, καὶ τὸ ἠλλοιωμένον πρόσωπόν του ἐπρόδιδε τὴν ἐσωτερικὴν του ταραχὴν τὴν ὅποιαν ἐπροσπάθει νὰ κρύψῃ. Ἐκάθησε δὲ ἐπισθὲν τῆς γυναικὸς του ἧτις δὲν ἐτόλμα νὰ τὸν ἐρωτήσῃ, καὶ μετ' ὀλίγον εἶπεν·

— Ἐκείνος ὁ Ὀσμὸνδος ἐστάθη πάντοτε εὐερέθιστος· πρὸ ὀλίγου ἐφιλονέκησε δὲν ἤξεύρω με ποῖον

. . . καὶ ἐμονομάχος με αὐτὸν πλησίον ἐνός φωνοῦ. Ἦ τὴν δὲν τὸν ἐβόησεν καὶ ἐφρονεῖθι.

— Ἐφρονεῖθι! ἀνέκραξεν ἡ Ἐλένη ἀφροσύνα ὡς ὁ θάνατος ἐνῶ ἐσκόπη μηχανικῶς πως ὡς διὰ νὰ τρεῖξῃ . . . ποῦ, καὶ αὐτὸ τὸ ἠγνῶει.

Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς, βελὼν ἀταραχίαν τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ ὤμου τῆς, τὴν ἀνάγκασε νὰ καθίσῃ, καὶ εἶπε·

— Δὲν ἐπερίμενε τουλάχιστον τὴν Ἄρρικὴν καὶ τὸ πεδίον τῆς μάχης;

Ἦ τρομερὰ αὕτη εἰδήσις δευτεῖρα οὕτω πως ἀποτόμως, παρέλυσε διὰ μᾶς καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ταλαιπόρου Ἐλένης. Ἠσθάνθη ἐκλείπουσαν τὴν ψυχὴν τῆς, καὶ μόλις κατόρθωσε νὰ τρακίσῃ διὰ τῶν μελανῶν καὶ συσφιγμένων χιλιῶν τῆς,

— Δὲν αἰσθάνομαι τὸν ἐκυτόν μου καλὰ, ὡς ἀναχωρήσωμεν . . .

— Ὅχι παρῶν, ἀπεκρίθη με φωνὴν ἀτάραγον ὁ στρατηγὸς, λαβὼν τὴν ἀποδόξασιν πεποιθῆσαι ἀπὸ τῆς χεῖρός τῆς. Σὲ εἶχα εἰπεῖ, ἀγαπητή μου, ὅτι ἡ σπῆ των αἰθίων αὐτῶν θὰ σὲ πειράξῃ.

— Σὲ παρακαλῶ, ὡς ἀναχωρήσωμεν . . . λειποθυμῶ . . . ἐπανέλθειν ὄλιος ἐνδοκρῆς ἡ Ἐλένη,

Ὁ στρατηγὸς δὲν ἀπεκρίθη· ἤνοιξε τὴν θύραν, κρατῶν διὰ τῆς μίσερ χεῖρός τὴν σύζυγόν του, καὶ μετέβησαν εἰς τὴν οἰκίαν των.

Μετὰ τὸ ὀλιβερὸν τοῦτο συμβεβηκός, ἐπαγγήθη περίλυπος εἰς τὴν οἰκίαν μου, καὶ διενεκτήρευσεν ἄγρουπος.

Τὴν ἐπιούσαν ἠθέλησα νὰ ἐκπληρώσω τὴν τελευταίαν παρακλήσιν τοῦ Ὀσμὸνδου· λαβὼν ὅμως ἀνὰ χεῖρας τὸ χαρτίον ἴδα ὅτι εἶχε στίγμα αἵματος. Νὰ τὸ ἐγγχειρίσω οὕτω πως καθημαγμένον εἰς τὴν Ἐλένην, καὶ νὰ προσθέσω εἰς τὰς τόσας ὀδύνας τῆς καὶ τὴν ὀδύνην αὐτῆς; Ἐδίστασα ἐπὶ πολὺ ἠρόφον πῶς νὰ τολμήσω νὰ ἐκπληρώσω τοιαύτην ἐντολήν.

Πολλὰ ὥρα περιήλθον ἐν τοιαύτῃ ἀμηχανίᾳ μετέβην μέχρι τῆς πύλης τῆς οἰκίας τῆς, καὶ ἐνῶ ἠτοιμάσθην νὰ κρύσω αἱ δυνάμεις μου με κατέλιπον ἄνεμπόστως ἐνθυμηθῆναι εἰς εἰς τῶν φίλων μου κατεγίνετο εἰς χημικὰς ἐργασίας καὶ ἔδραμα πρὸς αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν τὸν εἶρον παρεκάλεσα νὰ τὸν εἰδοποιήσωμαι νὰ με περιμελῇ τὴν ἐρχομένην πρῶταν. Τῷ ἔδειξα τὴν ἐπιούσαν τὸ χαρτίον, τὸ ὅποιον καὶ ἐκαθάρισε χωρὶς νὰ μείνῃ ἡ ἐλαχίστη κηλίς.

Ἰσχυαίνων ἡ τετάρτη ὅταν ἐφύλαξα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Σαιγγεράν ἡ εἰσοδος ἦτον ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ἐγὼ ἐπιμείνας ἐμβῆκα.

Ἀλλ' ὄφλις μου! δὲν θὰ λησμονήσω πῶποτε ὅτι ἴδα. Ἦ Ἐλένη ἦτον ὄνη, καὶ τὸ ὡραῖον πρόσωπόν τῆς, ἀσπρομέλανον, ἦτον καταβρεγμένον ἀπὸ δάκρυα. Ὁ πόνος τῆς ἦτον ἄμετρος· εἶχε τὴν κεφαλὴν προσκλινῆ καὶ τὰς χεῖρας ἠνομιμένας, ἐνῶ οἱ μὲν ὀφθαλμοὶ τῆς, τῶν ὁποίων τὸ ἀμυδρὸν βλέμμα ὑψόνετο πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐξέπραξαν ἀπελπισίαν, τὰ δὲ χεῖρα τῆς ἐψιθύριζαν προσευχὴν. Ἐφάνετο ὀλοκλήρος ὅτι δὲν ἔπαυσε πλέον εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ὅτι ἦτον πλησίον τοῦ οὐρανοῦ. Ὅχι ἔλεγε τις ὅτι ἦτον ἄγγελος

λέπτε. Σταθεὶς εἰς τὸ κατώφλιον δὲν ἐτόλμων οὔτε νὰ πλησιάσω, οὔτε καὶ νὰ κινηθῶ· μ' ἐφάνετο ὅτι καὶ ὁ ἐλάχιστος κρότος, καὶ ἡ ἐλαχίστη πνοὴ ἐδύνατο νὰ διαπεράσῃ τὴν οὐρανίαν ἐκείνην ὀπτασίαν. Ἦ ὀδύνη τῆς γυναικὸς ἐκείνης ἦτον τόσῃ θεία, τόσῃ δαυλὴ, καὶ τόσῃ ἀγνή, ὥστ' ἐμάντευσε τὴν παρουσίαν μου. Ἐστρεψε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐγὼ ἐπροχώρησα. Ἐφρασε τὰς δύο χεῖρας εἰς τὸ πρόσωπόν τῆς διὰ νὰ κρύψῃ τὰ δάκρυά τῆς, καὶ ἠσθάνθη ὅτι ἔτρεψε μετὰ βλάβου καρδίαν.

— Συγγνώμην με, Κυρία, εἶπα, διότι ἐμβῆκα γὰρ εἰς ἀδίκην· πλὴν ἔρχεται νὰ σὰς ἰδῇ φίλος γνωρίζων πῶς καθαρὰ εἶναι ἡ λύπη σας καὶ ἐνώπιον Θεοῦ πῶς ἐνώπιον ἀνθρώπων . . . Κυρία, ἄφρατε νὰ τρεῖξουν ἄρθως τὰ δάκρυά σας· αἱ χεῖρες σας ἄς μὴ κρύπτουν τὸ πρόσωπόν σας.

Ἦ Ἐλένη δὲν ἀπεκρίθη, ἀλλ' ἐπανέφερε μικρὸν κατὰ μικρὸν τὰς χεῖρας εἰς τὰ γόνατά τῆς, καὶ ἀσθῆκασε ἀταραχίαν τὴν κεφαλὴν. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ἦσαν ξηροί, ὥστε θὰ ἔλεγε τις ὅτι δὲν ἐπασχεν ἡ ἀπελπισία τῆς ἐσυγκεντροῦτο σιωπηλῶς εἰς τὰ ἐνδοτέρα τῆς καρδίας τῆς. Ἐφροσύνη μὲν ἔλαθ ὁ στρατηγὸς, καὶ δὲν ἐτόλμων νὰ ἐκπληρώσω τὴν ὀλιβερὰν ἐντολήν. Τέλος πάντων τὴν ἐπλησίασα, καὶ στρεφθεὶς ἐπὶ τῆς ἐστίας διὰ νὰ κρύψω τὴν ταραχὴν μου,

— Κυρία, ὑπετραύλισα, ὁ Ὀσμὸνδος μ' ἐπανεῖρωσε τὸ πᾶντα.

Ἦ ἀκούσασα τὸ ὄνομα τοῦ Ὀσμὸνδου συνεταράγη ἔλαθ, ἔβαλεν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας εἰς τὸ στήθος τῆς, καὶ με ἠτέλειεν. Ἐγὼ δὲ ἐξηκολούθησα·

— Ἦμην πραγμῶς εἰς τὸ θέατρον· ὁ Κ. Σερινιὺ δὲν μ' ἐγνώριζεν, ἀλλὰ με εἶχεν ἴδει εἰς τὴν οἰκίαν σου, καὶ ἔλαθον πλησίον μου, μ' ἐνεπιστεύθη τὰ συμπεθέματα με εἶπεν ὅτι ἀχρεῖός τις ἐτόλμασε νὰ σὰς συκοφαντήσῃ, σὰς τὸ πρῶτότυπον πάσης ἀρετῆς, ὅτι ἐμίλη μετ' ὀλίγον νὰ μονομαχήσῃ με τὸν συκοφάντην, καὶ με παρεκάλει νὰ γίνω μάρτυς του. Τὸν παρεκολούθησα, καὶ ἐδέχθην εἰς τὰς ἀγκάλας μου . . . τὸν ταλαίπωρον Ὀσμὸνδον, ὅστις εἰς σὰς ἀφείρωσε καὶ τὴν τελευταίον λογισμόν, καὶ τὴν τελευταίαν εὐλογίαν του.

Ἄφρονος καὶ ἀζήτητος με ἤκουεν ἡ Ἐλένη ἡ πνοὴ τῆς ἦτον βαρεῖα καὶ τὸ στήθος τῆς ἐξωγούτο. Ἀφοῦ δὲ διάκοψα ἐπὶ μικρὸν τὸν λόγον μου, διότι ἡ λύπη με κατέβαλεν, ἐπανέλαθα·

— Ἐστρεψε πρὸς ἐμὲ τὸ πρόσωπόν του καὶ εἶπε· Ἦ ἀποθάνω· σ' ἐξουστρηθῆναι τὸν εὐσεβῆ ἐρωτᾶ μου· θὰν ἐκπεύσω ὑπάγε εἰς τὴν οἰκίαν τῆς, δὸς εἰς αὐτὴν τὸ χαρτίον τοῦτο, καὶ εἶπέ ὅτι εἶναι ἐκ μέρους τοῦ Ὀσμὸνδου ὅστις εὐχεται δι' αὐτήν.

Καὶ ἐνεχείρισα πρὸς τὴν Ἐλένην τὸ χαρτίον. Αὐτὴ δὲ τὸ παρετήρησε πολλὴν ὥραν χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι ἐνοεῖ, καὶ ἔπειτα τείνασα τὴν χεῖρα, τὸ ἔλασεν. ὦ φίλε μου! ἡ χεῖρ τῆς ὅταν με ἤγγισε μ' ἐφλόγισεν ὡς πῦρ τὸ ἦνοιξε βραδέως, ἐσκηκώθη, καὶ ἀνέγνωσε με φωνὴν ἀσθενῆ.

· ὕγιαινε, κυρία, ὕγιαινε διὰ παντός· ἀλλὰ δὲν

ἠμπόρεσα νὰ μείνω ἀδιάφορος καὶ ψυχρὸς ἀπέναντι ἐκείνης . . . »

Ἀλλ' ἡ φωνὴ ἐξέλιπεν ἀπὸ τὰ τρέμοντα χεῖρα τῆς, αἱ δυνάμεις τῆς τὴν ἐγκατέλιπον, καὶ μόνος ὁ νοῦς τῆς ἐπέζη. Ἐπειτα ἔπεσεν εἰς τὸ θρανίον τῆς.

— Ὀσμὸνδε! ἀνέκραξε με φωνὴν πνιγερὰν, βέψασα καὶ νέον βλέμμα ἀλγεινὸν εἰς τὸ χαρτίον τὸ ὅποιον ἐκράτει εἰσέτι ἀνοικτὸν εἰς τὰς χεῖράς τῆς. Τὴν ὥραν ἐκείνην ἠνοίχθη ἡ θύρα, καὶ εἰσῆλθεν ὁ στρατηγὸς Σαιγγεράν. Ἐνόησα δὲ ἀμέσως πῶσον ἦτον ἀναγκαστὸν νὰ κρύψω καὶ τὸ ἐλάχιστον σημεῖον τῆς ταραχῆς μου. Διευθύθη λακὸν ἀδυστάστατος πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔτανα τὴν δεξιάν· ἀλλ' ἐτρέμαζα ἰδὼν τὴν ἀσχητότητα τοῦ προσώπου καὶ τὸ βλοσυρὸν τοῦ βλέμματός του. Μαῦ ἀντέσφιγξε καὶ αὐτὸς τὴν χεῖρα, νεύσας διὰ τῆς κεφαλῆς, καὶ δὲν εἶπεν οὐδὲ λέξιν πρὸς τὴν Ἐλένην. Μετὰ μικρὸν ἀνεχώρησα.

Ἰδοὺ δὲ τί διέτρεξε μετὰ ταῦτα.

Ὁ στρατηγὸς ἐκάθησεν εἰς γωνίαν τινὰ τῆς αἰθούσας, καὶ ἐκβαλὼν ἀπὸ τὸ θυλάκιόν του γραμματίον εἰσοδου, εἶπε με ἔθος ἀτάραχον·

— Ἀπόψε θὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ θέατρον· παριστάνουν τοὺς Ὑγερῆτοις.

Ἦ Ἐλένη ἀνεσῆκασε τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ ὄνομα θεάτρον συνετάραξε καὶ αὐτὰ τὰ σπλάγγνα τῆς.

Ἰδοὺ τὸ εἰσιτήριον, ἐπανέλαβεν ὁ στρατηγὸς. Καὶ τὸ ἔβαλεν ἐπὶ τῆς ἐστίας.

Μετὰ μικρὸν σιωπὴν ἡ Ἐλένη, στραφεῖσα ὀλίγον πρὸς τὸν σύζυγόν τῆς,

— Κύριε, εἶπε με φωνὴν χαμηλὴν, πάσχω πολὺ σήμερον.

— Ὅχι σὲ ὠρελήσῃ.

— Πλὴν, κύριε!

Καὶ εἰσώπησε, διότι ἴδε τὸ βλέμμα τοῦ Κ. Σαιγγεράν προσηλωμένον ἐπάνω τῆς, κατὰψυχρον καὶ διαπεραστικόν.

Καὶ ὅμως δὲν ἐδόνατο νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ θέατρον.

— Μίλιν ἄλλην ἡμέραν, κύριε . . . εἶπε· σήμερον ὅμως δὲν ἠμπορῶ . . .

— Ὅχι με συντροφεύσης, ἀγαπητή μου.

— Σὲ βεβαιώνω ὅτι πάσχω πολὺ, καὶ θὰ λειποθυμήσω εἰς τὸ θέατρον.

— Ἐξ ἐναντίας ἡ μουσικὴ θὰ σὲ ὠρελήσῃ. Δὲν ἐνθυμῆσαι ὅτι, ὅταν ἦσα πρὸ τινος καιροῦ ἀσθενῆς, πῶσον ἡ μουσικὴ ἐμπνέει τὴν πρῶτον τοῦ πυρετοῦ; Ὅχι ὑπάγωμεν ἀφεύκτως.

Ἦ Ἐλένη δὲν ἀπεκρίθη, ἀλλ' ἐκύψε τὴν κεφαλὴν! Ἐκείνος δὲ καλέσας ἕνα ὑπέρτατον,

— Ἦνα ἦναι, εἶπεν, ἐτοίμη ἀπόψε ἡ ἀμαξία εἰς τὰς ἐπτά-

Καὶ ὑπέγην εἰς τὸ θέατρον. εἰς τὸ αὐτὸ θεωρεῖον, εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν! Ἐάν μόνον ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν ἡ Ἐλένη θὰ ἔβλεπε τὸ θεωρεῖον ὅπου ἐκάθητο πρὸ δύο ἡμερῶν ὁ Σερινιὺ ἕκαστος τόνος, ἐκάστη φωνὴ, ἀνευθύμιζε τὴν φρικτὴν σκηνὴν. Φαντάσθητι, φίλε μου, τί θὰ ὑπέφερον ἡ ἀθλία! Φαντάσθητι ὅμως καὶ τὴν ἐκστασίον μου ὅταν, στρέψας μηχανικῶς τὸ

βλέμμα πρὸς τὸ θεωρεῖόν της τὴν ἰδέα! Μὲ ἐπάνη, ὅτι ὠνευρούμην. Αὐτὴ εἰς τὸ θέατρον! αὐτὴ ἐκεῖνη, τὴν ὅποιον εὐρήκα τὸ πρῶτ' σχεδὸν νεκρὰν! Μὲ ἐφαίνετο ἀδύνατον. Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης δὲν ἐβλεπα παρὰ μόνην αὐτήν.

Ἐκλήθη ἀκίνητος ὅπως τὴν βλέπεις ἀπόψε. Ὅταν δὲ ἐφθασεν ἡ τρίτη πράξις, ἐμάντευσα πόσον θὰ ἐπασχεν. Οἱ ὀφθαλμοὶ της ἐξήφθησαν, καὶ προτεινάσα τὴν κεφαλὴν ἤκουε μὲ προσοχὴν παριστάνετο τότε ἡ σκηνὴ τῆς μονομαχίας.

Ὅταν ἤκουσθη ἡ φράσις αὕτη « διὰ νὰ μὲ διεκδικήσῃς ἐξυβρισθεῖσαν, » ἔπρεπε νὰ τὴν ἐβλεπες, φίλε μου! Ἐφαίνετο, εἰ καὶ σιωπῶσα καὶ ἀκίνητος, ὀλόκληρον τὸ τρομερὸν μαρτύριόν της. Ὅλοι ἐνόμιζαν ὅτι ἰσχυρὰ περιπαθῶς τὴν μουσικὴν, καὶ κανεὶς δὲν ἐμάντευε τί ἐκρίπτετο ὑπὸ τὰ ἄνθη τῆς κεφαλῆς της. Ἐγὼ μόνος, ἐγὼ μόνος ἐγνώριζα τὸ μυστικόν της. Ταλαίπωρος Ἐλένη! ὅποια φυγὴ γενναία καὶ καρτερικὴ!

Ἀλλ' ἤγγιζεν ἡ ὀλεθρία ὥρα.

Ἀντῆζει ψαλλόμενος ὁ στίχος οὗτος:

« Et homme éréé et bon courage

» chacun pour soi et Dieu pour tous. »

Ἐάν ποτε ἤκουσες, φίλε, τὸ μέρος τοῦτο. Θὰ ἠσθάνθῃς βεβαίως τὸ ἀνδρικόν, τὴν ἰσχὺν, τὸ ἐνθουσιαστικόν του. Ἡ μουσικὴ εἶναι θαυμασία, εἶναι φρικτὴ ὡς αἱ σπάθαι ἐκεῖναι τὰς ὁποίας αἱ χεῖρες τῶν πολεμιστῶν πάλλουν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των, καὶ πᾶς τόνος ἤχει ὡς φωνὴ ἐμμανὴς ἢ ὡς ἀπειλὴ θανάτου. Ἄν ἡ μουσικὴ αὕτη ἐπενεργῇ ἀκατασχέτως ἐφ' ἡμῶν, φαντάσθητι πόσον θὰ καταπαράσσει τὴν ψυχὴν τῆς ταλαίπωρου ἐκείνης. Ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἐζή πλέον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἀλλ' ὅτι κατεῖχετο ὀλόκληρος ἀπὸ τὴν μνήμην τοῦ φονευθέντος, ἰσταμένου ἐνώπιόν της, συμβαδίζοντος μὲ τὸ δῶμα, καὶ συνεννούντος τὰς φωνὰς του μὲ τοὺς τόνους τῆς μουσικῆς. Ἐνθυμούμαι εἰσεῖτι τὴν ὥραν ἐκείνην ὡς ἂν ἦτον τῶρα· ἔβαλε τὰς δύο χεῖρας εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της, ὡς φρονημένη νὰ ἰδῇ, καὶ ἔπειτα τὰς ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ στήθους της, μὲ ποῖαν δύναμιν νευρικὴν θὰ ἐκράτει τὴν καρδίαν της! τὸ βλέμμα της ἦτον ἀκίνητον καὶ ἀπλανές, καὶ φλογερὸν καὶ ἀμυρῶν συνάμα.

Τὸ ὄμμα εἶχε τελειώσει, καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἀντιπαρταχθέντες ἀντέκρουσαν τὰ ξίφη των, καὶ δύο ἐγγειριδίαι ἐλαμψαν εἰς τὰς ἀριστέρας των. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἡ Ἐλένη ἠθέλησε νὰ ὀρμήσῃ· ἀλλ' ἔπειτα ἀφῆκε φωνὴν βραγχώδη, οἱ ὀφθαλμοὶ της ἐκλείσθησαν, καὶ ἔπεισε λειποθυμήσασα.

Ἐξ αἰτίας τῆς περιστάσεως ταύτης διεκλήθη ἡ παράστασις, καὶ ἐν ἀκαρτεῖ διεδόθη ἀπὸ θεωρείου εἰς θεωρεῖον ἡ εἰδησις ὅτι ἡ Κ. Σαιγγερὰν ἔπαθε.

Καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα τὸ ψυχρὸν καὶ γαλήνιον πρόσωπον τοῦ στρατηγοῦ δὲν ἠλλοιώθη οὐδὲ κατὰ μικρὸν. Ὅταν μόνον ἐλαττωθῆσαν ἡ Ἐλένη, αἱ δύο ὀφθαλμοὶ του συνεστάθησαν, καὶ παραλαβὼν αὐτὴν ἀταρξάως εἰς τὰς ἀγκύλας του ὡς ἂν ἐκοιμάτο, ἔβλεπε πρὸς αὐτὴν ἢ ἀναπνεύσῃ ζωογονικὴν τινα εὐ-

ωδίαν. Αὐτὴ δὲ ἀνανήψασα μικρὸν κατὰ μικρὸν, παρετήρησεν ἑλαμβός, καὶ περιφόβος τὸ περὶ αὐτῆς πλῆθος, καὶ εἶπε μὲ φωνὴν χαμηλήν.

— Ὡ Θεέ μου! τί συνέβη; Ὅσα παθα πολλὰ, καὶ ὁ μὲν σύζυγός της δὲν εἶπε πρὸς αὐτὴν οὐδὲ λέξιν, μετ' ὀλίγον δὲ ἀνεχώρησαν καὶ οἱ δύο.

Ἡ πένθος αὕτη σκηνὴ ἐξωγραφίθη ἔκτοτε ἀπαλείπτως εἰς τὴν μνήμην μου. Κατ' ἐμὲ τοῦ ὁσμάνδου ἡ τύχη ἦτον προτιμότερα διότι αὐτὸς τὸ λάγιστον δὲν ἠσθάνετο.

Μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας παριστάνοντα ἐνέου οἱ Ὑγυῶται, καὶ ἡ Ἐλένη ἦτον εἰς τὸ αὐτὸ θεωρεῖον, εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἔχουσα τὸ αὐτὸ ὄχημα καὶ ἀκίνητον πρόσωπον. Ἐπασχε μόνον μὲ πλειοψηφίαν καρτερίαν καὶ δύναμιν, καὶ ὑπέστη μέχρι τέλους τὸ νέον μαρτύριον τὴν ἐβλεπα ἀδικαίως, καὶ ἠσθάνομην παγώνουσαν τὴν καρδίαν μου. Οὐδ' ἔκλειπε, οὐδ' ἐδάκρυζεν, οὐδὲ ἠμίλει, ἀλλὰ φρικτωδῶς ἦτον τὸ ἦθός της! δὲν ἐπίστευα πρὶν διόλου ὅτι ὁ πόνος τῆς φυγῆς συγκεντρούμενος οὕτω πως ἐντὸς αὐτῆς, ἀλλοιώνει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὸ πρόσωπον.

— Ἀλλ' ὁ σύζυγός της, ἠρώτησεν ὁ Ῥεῦθάλ, δὲν παρετήρει τὴν ὠχράτητά της αὐτῆ;

— Ἀγνοῶ ἦτον πάντοτε ὀπίσω της, ψυχρὸς ἀτάραχος καὶ ἀπαθὴς ὅσον καὶ ὅταν τὸν ἐπαιτοῦγόρισσα. Καὶ ὅμως μὲ εἶχε φωνῆ, ὅταν ἐπέστρεψα ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, ὅτι ὁ τραγὸς καὶ ἀναίσθητος αὐτὸς χαρακτήρ του εἶχε γενεὴ ἠπιώτερος· εἶχα πολλάκις υποθέσει ὅτι ἐμειδίον τὰ κατὰψυχα χεῖλη του, καὶ ὅτι ἐπρόφερε λέξεις τινὰς γλυκείας καὶ φιλοφρόνους. . . . Ἀν ἤξευρα τί νὰ συλλογισθῶ. Θὰ τὸ πιστεύσῃς, φίλε μου; ὁσάκις παρεστῆσαν τοὺς Ὑγυῶται, ἡ Ἐλένη ἦτον εἰς τὸ θέατρον, πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ θεωρεῖον, πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, καὶ μὲ τὸ αὐτὸ κάτωχρον πρόσωπον τὸ ὅποιον ἔην ἀπόψε.

Πολλάκις μὲ ἤλθεν ἡ ἰδέα νὰ ὑπάγω εἰς τὸν Κ. Σαιγγερὰν καὶ νὰ τὸν εἰπῶ, αἰεταὶ λοιπὸν τυρῆς; δὲν βλέπεις πόσον τῆκεται ἡ ταλαίπωρος αὕτη; ἀν ἔννοις ὅτι τὴν φονεύεις καὶ ὅτι καμμίαν ἐσπέρην τὴν ἐκθάλλῃς νεκρὰν ἀπὸ τὸ θέατρον; » Καὶ διὰ νὰ σώσω τὴν Ἐλένην, ἤμην ἔτοιμος νὰ διαγραφῶ καὶ τὴν ἱστορίαν της. Τὴν γνωρίζω φίλε μου τὴν νέαν αὐτὴν τὰ πάθη, τὰ δάκρυα, ἡ λύπη, ἡ καρτερία, ἰδοὺ ὅλη ἡ ὑπερβία της. Θὰ προχωρήσῃ κατ' αὐτὴν τὸν τρόπον ἑωσοῦ τὴν ἐγκαταλείψουν ὄλαι τὰς ἀδυναμείας, ἑωσοῦ ἡ καρδιά της παύσῃ καὶ πάλιν ἀλλ' ἕως τότε οὕτε λέξιν, οὕτε παράπονον, οὕτε πῦθον, δὲν θὰ προφέρουν τὰ χεῖλη της· ἀλλ' οὕτε ἐλεγχος συνειδήσεως δὲν θὰ τὴν τύπτῃ. Θὰ πέσῃ διὰ νὰ μὴ σηκωθῇ πλέον, καὶ θὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς διὰ νὰ μὴ τοὺς ἐξαναοιξῇ.

Ἰδοὺ, Ῥεῦθάλ, ἰδοὺ ἡ Ὀλιβερά ἱστορία τῆς γυναικὸς ἡ ὁποία εἶναι εἰς ἐκεῖνο τὸ θεωρεῖον, πλῆσιον τῶν ἄλλων γυναικῶν, κίτρινα γελοῦν καὶ εἶναι ἴσως οὐτω χεῖς, φέρουσαι ἀάμαντας καὶ ἄνθη. Πόσα μυστήρια καὶ πόσα δάκρυα, φίλε μου, κρύπτονται μεταξὺ τῆς τύρβης τοῦ κόσμου!

— Ταλαίπωρος Ἐλένη! ἀνέκραξε μὲ πάλλουςαν φωνὴν ὁ Ῥεῦθάλ, πόσον πρέπει νὰ πάσχῃ ἀκόμη! Τρεῖς ἐβδομάδες παρῆλθον ἔκτοτε. Μίαν ἐσπέρην ἐμύθῃκα εἰς τὸ θέατρον, καὶ ἰδοὺ ὅτι παριστάνων τοὺς Ὑγυῶτους. Ὁ Ῥεῦθάλ ἦλθε πρὸς ἐμὲ, καὶ εἶπε:

— Τὸ θεωρεῖον εἶναι κενὸν ἀπόψε. — Ναί . . . κενὸν, ἀπεκρίθη.

Καὶ ἐκαθίσταμεν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ὅπου καὶ πρὸ φρῶν ἐβδόμησαν καὶ ἀτελείως ὑπερέλυον τὸν φίλον μου, εἶπα:

— Ἀπέθανε! Ναὶ ἡ Ἐλένη ἀπέθανεν εἰκοσαετής! Πλὴν, φίλε μου, ἀς μὴ λυπώμεσθαι· ἡ ζωὴ της ἦτον σφῆρα ἀδίκουπος βασιάνων, καὶ ὁ Θεὸς τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν ἐκοψε.

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ὀσμάνδου, καθ' ἐσπέρας, μόλις ἐσθίμανον ὀκτῶ ὄραι, καὶ μία φωνὴ ἀνέκραζε τραγῶδες τὰς λέξεις ταύτας:

— Εἰς τὸ θέατρον, κυρία!

Καὶ ἡ ἄλλια Ἐλένη, ὑπακούουσα εἰς τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην τοῦ ἀνδρός της διαταγὴν, ἔρχετο εἰς τὸ θέατρον, καὶ, καταδικασμένη νὰ βλέπῃ τὸ αὐτὸ δῶμα, ν' ἀκούῃ τὰς αὐτὰς λέξεις, ν' ἀνευθυμῆται τὴν ὠγενῆ ἰκετὴν καρδίαν ἧτις, μόλις φανείσα ἐνώπιόν της, ἐπέσθη ὡς ὄνειρον, ἐξέλιξτο νὰ παριστῆται αἰωνίως μάρτυς τῆς τραγωδίας ἧτις ὑπέσκαπτε τὴν ζωὴν της, ἀπὸ κατεστρεφῆ μίαν ἄλλην. . .

Μόλις ἐλάμβανεν ἐπιστρέφουσα εἰς τὴν οἰκίαν της μικρὸν ἀναψυχὴν, καὶ ἡ ἀσπλαγχνὸς φωνὴ ἠκούετο ἐν νέου.

— Εἰς τὸ θέατρον, κυρία!

Καὶ τὸ μαρτύριον αὐτὸ ἀνενοεῖτο ἀκαταπαύστως, καὶ τὸ ὄμμα ἐσύρετο εἰς τὴν ἀπαγῆν. Μεταξὺ μῆς καὶ ἄλλης παραστάσεως, ἡ Ἐλένη ἐγένετο ὠχροτέρα· μετὰ μῆς καὶ ἄλλης παραστάσεως νῆα ῥυτί; ἐχαρῶσατο εἰς τὸ μέτωπόν της· διότι ἡ λύπη γηράσκει τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' ἡ ἄθλια ἐσθίθη χωρὶς νὰ γογγύσῃ, χωρὶς νὰ πικραπονεθῇ, καὶ ὅταν ἐνόησεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλησίαζεν, ἐπασχεν ἴσως εὐγνωμονούσα! Τὸ ὄμμα λοιπὸν ἐδέχετο ἐν σιωπῇ τὸ ἐγγλήμα, τὸ ὅποιον ἐπράττον ὁ δῆμιος χωρὶς ν' ἀπαντᾷ ἐμπόδιον.

Ἀλλὰ μὲν ἐσπέραν, καθ' ἣν αἱ λέξεις αὐταί· « εἰς τὸ θέατρον Κυρία! » ἠκούσθησαν ἐν νέου, ἡ Ἐλένη ἦτις παρηκολούθει ἀμέσως τὴν σύζυγόν της, ἔμεινε ἀκίνητος εἰς τὸν σκιμποδᾶ της. Αἱ λέξεις ἀντήχησαν τραγύτερον καὶ ἐντονώτερον· ἀλλ' ἐκείνη μόλις ἀνασκόπασα τὸ κάτωχρον πρόσωπόν της,

— Κίριε, ἀπεκρίθη μὲ φωνὴν μόλις ἀκουσθεῖσαν, δὲν ἠμπορῶ πλέον νὰ σηκωθῶ.

Καὶ ἐκλείσθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ της, καὶ στεναγμαδὸς ἔβησεν ἀπὸ τὸ στήθος της, καὶ αὐτὴ ἔμεινε ἀκίνητος!

Τὴν μετέφεραν εἰς τὴν κλίνην της, καὶ ἰατρός, προσκλιθεὶς ἀμέσως, ἐδήλωσε μὲ τρόπον θετικώτατον, ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀσθενοῦς ἐκείνου σώματος ἦτον ἐν τῷ ὀβέννουσθαι, καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐλπίς σωτηρίας.

Ἐμίλησε δὲ παρρησία, διότι ἐβλεπεν ἐνώπιον αὐτοῦ γυναικα μειδιῶσαν πρὸς τὸν θάνατον, ἄνδρα ἀναμεινοντα αὐτὸν ἀνιλεῖς, καὶ εὐρίφος μὴ ἐννοοῦν. Ἡ ψυχροφάγουσα ἐξήτησε τὸ παιδίον της, τὸ ὅποιον ἐπέλασεν ὡς ὄλαι τὰ παιδία ὁσάκις τὰ καλοῦν αἱ μητέρες των. Ταλαίπωρον βρέφος, τὸ ὅποιον δὲν ἠσθάνετο ὅτι τελευταῖζεν τότε φορὰν ἔτεινε πρὸς αὐτὸ τὰς χεῖρας ἡ μήτηρ του!

Ἐβλεπε τὴν ξανθὴν κεφαλὴν του εἰς τὸ στήθος της, ἐφίλησε τὴν κόμην, τὸ μέτωπον καὶ τὰ μειδιῶντα χεῖλη του, καὶ ὕψωσε τοὺς ὀφθαλμούς πρὸς οὐρανόν. Ἡ ταλαίπωρος μήτηρ! ἀπὸ ἐστρεψε τὸ βλέμμα περὶ αὐτὴν, ζητοῦσα εἰς τίνα νὰ ἐμπιστευθῇ τὸ τέκνον της, μὴ θεωροῦσα κανένα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπετάθη εἰς τὸν Θεόν!

Τὰ χεῖλη της ἐκινήθησαν ἐλαφρῶς καὶ ἐψιθύρισε λέξεις τινὰς ἀπὸ μόνον τὸν Θεὸν ἀκουσθεῖσας. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐφίλησεν ἐν νέου τὸν ἰόν της ὅστις ἀπεκοιμήθη ἀταρξάως εἰς τὰς ἀγκύλας της, καὶ τὸν ἠτένυσεν ὥρα πολλὰς διότι αὐτὸς ἦτον ἡ μόνη της γαρὰ καὶ ἡ μόνη της παραγορῆ, καὶ αὐτὸν μόνον ἐλπίζετο ἀποθνήσκειν. Ἐμεινε δὲ ἰκνήν ὥραν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, καὶ μετὰ ταῦτα ἐνευσε διὰ νὰ θάλλωσι τὸ μικρὸν της εἰς τὴν κοιτίδα του.

Σταυρώσασα ἀκολούθως τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους της, ἐκλείσει τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἐξέπλωσε τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ προσκεφάλόν της. Ὡς ἂν ἐτελείωσαν ὅλα τὰ ἔργα της ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνεπαύθη ὡς τις ἀναμεινον τὸν ὕπνον· ἀλλὰ τὸ ἐπτερας ἐκεῖνο, ὁ ὕπνος ἐμελλε νὰ ἦναι αἰώνιος!

Ὁ δὲ στρατηγὸς μὲ μέτωπον ζοφερὸν καὶ μὲ βλέμμα ἄγριον ἰστατο ὄρθιος παρὰ τὴν κλίνην· οἱ ὀφθαλμοὶ του ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸ κάτωχρον πρόσωπον τῆς γυναικὸς του, καὶ μὲ ἀπάθειαν προστρεπε τὰς ταχείας προόδους τῆς τελευταίας της ἀγωνίας. Καὶ τῶντι τὸ στήθος τῆς Ἐλένης ἐξωκοῦτο μὲ δυσκολίαν, αἱ χεῖρές της συνασφίγγοντο σπασμωδικῶς, καὶ λελυθὸτα τινὰ παραπονετὴ ἐξέφευγαν ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Καὶ ἦλθεν ὥρα, ὥρα ἀπευκταία, καθ' ἣν ἐφάνη ὅτι τὸ εὐθραυστον ἐκεῖνο πλάσμα θὰ συνετριβέτο διὰ παντός!

Τότε ὁ στρατηγὸς ἐκυψε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν γυναικᾶ του· τὸ βλέμμα του ἐξήρθη ἀπαισίως, καὶ ἡ ἀκαθάρτος σκληρότης τῆς σιδηρᾶς καρδίας του μετέβη εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ὅλον του τὸ σῶμα ἀνέφριξε, καὶ μὲ φωνὴν πνιγηρὰν ἐψιθύρισε εἰς τὰ ὠτία τῆς Ἐλένης,

— Τὰ ἤξευρα ὄλαι; καὶ ἐκδικήθη! . . .

Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ψυχροφάγουσας ἠνοίχθησαν ἀμέσως, ἡ ζωὴ ἐφάνη ἐπανελθούσα, καὶ τὸ μέτωπόν της ἀνυψώθη εὐγενῶς καὶ ὑπερήφανον. Ναί, φίλε μου, εὐγενῆ; διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀγνότητά της, ὑπερήφανον διὰ τὰ πεπλήματα καὶ τὸν θάνατόν της. Τὰ χεῖλη της συνεστάθησαν περιφρονητικῶς, διότι δὲν ἐργε τὴν δύναμιν οὐδὲ λέξιν νὰ προφέρῃ. Ἐνῶ δὲ προσήλωσεν εἰς τὸν σύζυγόν της βλέμμα ἀγανακτικῶς, ἡ χεῖρ της ἤρπασεν ἐπιστολὴν κρυμμένην ὑπὸ τὸ προσκεφάλόν της. Τὸ χαρτίον ἦτον ζαρωμένον ἀπὸ

Ἄπαντα ἢ διδασκαλία τῶν νέων, ἥτις περιλαμβάνονται ἅμα τὰ πρὸς ἐκπαίδευσιν συντίθενται, διηγεῖται εἰς τρεῖς ἐπιστήμας, Γραμματικὴν, Μουσικὴν, καὶ Γυμναστικὴν, (γράμματα, μουσική, γυμναστική) « Ὅσα ἐδιδάχθησθε, λέγει ὁ Πλάτων (Θακυρὸς πατήρ καὶ ἐκπαιδευτὴς, ἄτερ ἀνάθεσθε οἱ ἄλλοι παιδεύονται οἱ τῶν καλῶν κἀγαθῶν οἴκτις, οἷον γράμματα τε καὶ κθαρίζεσθαι, καὶ παλαιῖν, καὶ τῆν ἄλλαν ἰγωνίαν; καὶ ὁ Πλούταρχος (1) α ἐν γράμμασι καὶ περὶ λόγου καὶ παλαιστροῦ. Ὁ Ἄλλὰ τὸ κυριώτερον περὶ τούτου χωρίον εὐρίσκειται παρ' Ἀριστοτέλει (2), ὅστις προθέτει, ἂν καὶ ὡς ἐξάγειται, καὶ τέταρτον κλάδον, τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμμικῆς ἥτοι τῆν ζωγραφικὴν, καὶ ἐπιφέρει κρίσεις περὶ τῆς ὠρελίας ἐνὸς ἐκάστου κλάδου ὡς ἐξῆς: « ἔστι δὲ τέταρτον σκεδὸν ἢ παιδεύειν εἰσάγειν, γράμματα καὶ γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν, καὶ τέταρτον ἐννοεῖ τὴν γραμμικὴν τὴν μὲν γὰρ γραμματικὴν καὶ γραμμικὴν ὡς χρήσιμους πρὸς τὸν βίον οὐσίας, καὶ πολυχρήστους, τὴν δὲ γυμναστικὴν ὡς συντείνουσαν πρὸς ἀδύξιν τὴν δὲ μουσικὴν ἥδη διοικουμένην ἂν τις νῦν μὲν γὰρ ὡς ἡδονῆς χάριν οἱ πλείστοι μετέχουσιν αὐτῆς. » μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιφέρει: « ὁμοίᾳ δὲ καὶ γραμμικῆς χρήσιμος εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνικῶν ἔργα ἀλλήλων. »

Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο κατὰ πρῶτον λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν τὰ γράμματα ὡς τὸ ἀπαραίτητον μέρος τῆς διδασκαλίας, τὸ ὅποιον φυσικῶς οὐδ' ἀποφύγειτο ὅπως διόλου. Ἐπειδὴ ἂν καὶ ὁ Ἰσοκράτης (3) περὶ τῶν Σπυριτικῶν λέγῃ: « οὗτοι δὲ τοσοῦτον ἀπολειμμένοι τῆς κοινῆς παιδείας καὶ φιλοσοφίας εἰσὶν ὥστ' οὐδὲ γράμματα μαθησάμενοι, ἢ τηλικαύτην ἔχει δυνάμιν, ὥστε τοὺς ἐπισταμένους αὐτὰ καὶ χρωμένους ὁμοίως αὐτοῖς, μὴ μόνον ἐμπεύρους γίνεσθαι τῶν ἐπὶ τῆς ἡλικίας τῆς αὐτῶν προχθέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γενομένων. » ἐκ τῶν τελευταίων λέξεων αὐτοῦ ἥδη ἐννοεῖται ὅτι τὰ γράμματα εἰσὶν καὶ ὑψηλοτέρου σημασίας λαμβάνονται. Ἐναντίον λέγει περὶ αὐτῶν ὁ Πλούταρχος (4) α Γράμματα μὲν οὖν ἐνεκα τῆς χρήσεως ἐμάθησαν, ἢ ἐπομένως ὅσον ἐχρησίζοντο ἀναγκάτως εἰς τὸν καθημερινὸν βίον.

Περιλαμβάνον δὲ τὰ γράμματα κατὰ τὴν ἀπλουστάτην αὐτῶν ἐννοίαν, τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραμμικὴν καὶ τὴν ἀριθμητικὴν, ἂν καὶ ὁ Πλάτων (5) λέγῃ: « τὰ δὲ περὶ τὰ γράμματα πρῶτον, καὶ δεύτερον λόγος περὶ καὶ λογισμῶν, » καὶ ἐπομένως χωρίζῃ τὴν ἀριθμητικὴν ἐκ τούτων. Ἀλλὰ τοῦλάχιστον μετὰ ταῦτα λέγει ὅτι ἡ ἀριθμητικὴ πρέπει νὰ διδάσκηται ἅμα γράμμασι. Εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀναγνώσεως ὤρειλον νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν μεθόδον τοῦ συλλαβισμοῦ (συλλάβειν). Τὸ περὶ τούτου κυριώτερον χωρίον εὐρίσκειται παρὰ Διονυσίου τῷ Ἀλικαρνασσεῖ (6) α ταύτην γὰρ (τὴν γραμματικὴν) ὅταν ἐμαθῶσιν, πρῶτον μὲν τὰ ὀνόματα τῶν στοιχείων

(1) π. τ. ακού. 17. (2) Πολιτ. VIII. 3. (3) Ἐκναθην. 83.— (4) Λυκ. 16.— (5) Νόμ. VII. (6) π. τ. λεκτ. Δημοσθ. δεινότη. 52.

τῆς φωνῆς ἀναλαμβάνοντες, ἢ καλεῖται γράμματι ἔπειτα εὐφώνως τ' αὐτῶν καὶ δυνάμεις. ὅταν δὲ ταῦτα μάθωμεν, τότε τὰς συλλαβὰς αὐτῶν καὶ τὰ περὶ ταῦτα πάντα, ἢ ἔπειτα εἴπειτα κατὰ πρῶτον ἢ περὶ τῶν μερῶν τοῦ λόγου διδασκαλία. « κριτικῆς δὲ τούτων τὰ τοῦ λόγου μόρια ὀνόματα λέγω, καὶ ῥήματα καὶ συνδέσμους: ἢ καὶ μετ' αὐτῶν ἔρχεται ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν: α ὅταν δὲ τὴν τούτων ἀπάντων ἐπιστήμην περιλάβωμεν, τότε ἀρχόμεθα γράφειν καὶ ἀναγιγνώσκειν, κατὰ συλλάβειν μὲν καὶ βραδύως τὸ πρῶτον ἄτε νεκρῶ: ἔτι οὕτως: τίς ἐξῆς. » Ἄλλ' ἔρ' ὅσα ὁ Ἀθήνσιος (1) περὶ τῆς γραμματικῆς παραφράσεως τοῦ Καλλίου ἀναφέρει, φαίνεται μάλλον ἐπιπεκρῆται κληρικῶ μεθόδου συλλαβισμοῦ. Ὁ αὐτὸς ἀναφέρει καὶ τὸ εἰς τριμέτρους ἰαμβικούς συντεταμένους ἀλφάβητον:

Ἐστ', ἄλφα, βῆτα, γάμμα, δέλτα, θεοῦ πέρ' ἢ, εἴη, ἦτα, θῆτα, ἰώτα, κίππα. λυβδα, μῦ, νῦ, ξῦ, τὸ ὄ, πῖ, ρῶ, τὸ ὄν, ταῦ, ὅ παρῶ, ρῖ, χ' τε τῷ ψ' εἰς τὸ ὄ.

Κατωτέρω δὲ λέγει: « ὁ χορὸς δὲ γυναικῶν ἐκ τῶν σύνδου πεποιημένος αὐτῶν εἶναι ἡμετέροις ἅμα καὶ μελελουμένης τὸν δὲ τὸν τρόπον: βῆτα ἄλφα βη, βῆτα εἰ θε, βῆτα ἦ βη, βῆτα ἰώτα βη, βῆτα οἰ βη, βῆτα ὄ βη, βῆτα ὦ βη. Καὶ πάλιν ἐν ἀντιστοίχῳ τοῦ μέλους καὶ τοῦ μέτρου, γάμμα ἄλφα, γάμμα εἰ, γάμμα ἰώτα, γάμμα οἰ, γάμμα ὄ, γάμμα ὦ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν συλλαβῶν ὁμοίως ἐκῆστον. » Ταῦτα παλιν ἀπαντῶνται καὶ μετὰ ταῦτα.

Ἐς πρὸς τὸ γράφειν καὶ ἀναγιγνώσκειν εὐρίσκειται ἰδιαίτης τινος περιέργου ἀγγελίας. Οἱ διδάσκαλοι εἰδὼν ὑποδειγματὰ ὥσπερ οἱ γραμματισταὶ λέγει ὁ Πλάτων (Ἡρωτ.) τοῖς μήπω δεινοῖς γράφειν τῶν παιδῶν υπογράφοντες γραμμὰς τῆ γραμμικῆς κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν γραμμῶν. « Ἐν γένει ὁμοίᾳ ὁ Πλάτων μετρίαν ἐπιδειξιότητα ἀπαιτεῖ καὶ εἰς τὸ ἀναγιγνώσκειν καὶ εἰς τὸ γράφειν, λέγων (2) ἀριθμῶν μὲν τοῖνον χρόνῳ τὸ μέτρον τῶν γράφειν τε καὶ ἀναγιγνώσκειν δυνατὸν εἶναι διαπονεῖν πρὸς τάχος δι' ἡ κάλλος ἀπικριβῶσθαι τισιν, οἱ: μὴ φύσις ἐπέσπινσεν ἐν τοῖς τεταγμένοις ἔτεσιν, χάρειν ἔσθ. »

Τὴν δ' ἀριθμητικὴν ἔπρεπε, κατὰ τὸν Πλάτωνα, νὰ διδάσκονται παίζοντες, καὶ αἱ νοεραὶ ἀριθμητικαὶ καὶ ἰδέαι καὶ ἀναλογίαι ἔπρεπε νὰ παριστάνωνται ὅσον τὸ δυνατὸν, εὐλήπτως εἰς τοὺς μαθητὰς διὰ τινος ἀριθμοῦ μήλων, ἢ ὁμοίων τινῶν βοθητικῶν μέσων. Ἀπρῶτον μὲν γὰρ, λέγει, περὶ λογισμῶν ἀτεχνῶς παιτὶν ἐξευρημένα μαθήματα μετὰ παιδῶν τε καὶ ἡδονῆς μακρῶν μῆλων τὴν τινῶν διανομὴν καὶ στεγνῶν πλείωσιν ἅμα καὶ ἐλάττωσιν, ἀριθμῶν τόντων ἀριθμῶν τῶν αὐτῶν, καὶ πυκτῶν καὶ παλαιστῶν ἐφεδρίας τε καὶ συλλέξεως ἐν μέρει, καὶ ἐφετῆς καὶ ὡς περὶ κασι γίνεσθαι, καὶ δὴ καὶ παίζοντες

(1) X, 79. (2) Νόμ. VII.

φιλάς ἅμα χρυσοῦ, καὶ χαλκοῦ, καὶ ἀργύρου, καὶ χρυσοῦ τινῶν ἄλλων κεραυνῶντες. Ἀλλὰ μετεχειροῦσθαι πρὸς τοῦτο, καὶ μάλιστα οὐ μόνον εἰς τὸ διδάσκειν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κοινωτικὸν βίον, τοῦ δακτύλου, ἢ καὶ τὰς ψήφους, ὅτε ἤθελον ἀκριβέστερον νὰ λογαριάζουσιν. Ὅθεν ὁ Ἀριστοράνης (1) λέγει: « Καὶ πρῶτον μὲν λογιῶσαι φαίλων, καὶ ψήφους, ἀλλ' ἀπὸ χειρὸς. »

Αἱ ψήφαι αὐταὶ κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ πίνακος θέσεις τῶν εἰχῶν διάφορον ἄξιαν, ὡς βλέπομεν ἐκ τῆς γωνίας τοῦ Πολυβίου (2), ὅπου ὁ Ἀπελλῆς λέγει: « ὅντως γὰρ εἰσὶν οὗτοι (οἱ εἰσοσόμενοι τῶν βασιλέων) παραπλήσιοι ταῖς ἐπὶ τῶν ἀξίαι ψήφους: ἐκείναι τε γὰρ κατὰ τὴν τοῦ ψήφιστον καὶ βούλητον ἀρετὴν χαλκῶν καὶ παραυτίκα τάλαντον ἴσχυουσιν. ἀσπεῖον τι ἀπέφθεγμα, ὅπερ ὁ μὲν Διογενὴς Λαέρτιος (3) ἀποδίδει εἰς τὸν Σόλων, ἢ ἔλεγε δὲ τοὺς παρὰ τοῖς τυράννοις δυναμένους παραπλήσιους εἶναι ταῖς ψήφους ἐπὶ τῶν λογισμῶν, καὶ γὰρ ἐκείνων ἐκάστην ποτὲ μὲν πλείω σημαίνειν, ποτὲ δὲ ἕττω. Ὁ δὲ Πλούταρχος (4) εἰς τὸν Ὀρόντην ὀλίγον τι μεταβέβηκέναι κατὰ τὸν ἀριθμητικῶν δακτύλων τὸν μὲν μυριάδας νῦν δὲ μονάδα τιθέσθαι δυνάμει καὶ τ. λ. » Οἱ δακτύλοι ἰδίως ἐχρησίσμευον διὰ τῆς σχηματικῆς διαφόρου σχημάτων πρὸς ἐκφράσιν ἀριθμῶν (5).

Ὅτε οἱ παῖδες ἦσαν ἤδη ἀρκετὰ γεγυμνασμένοι, ὥστε εἰσπορῶσαν νὰ ἀναγνώσωνται, καὶ νὰ καταλαμβάνωσι τὰ ὅσα ἀνεγίνωσκον, τότε πρὸ πάντων ἤρχοντοὺς ποιητὰς, διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὁμοίων ἔχοντων νὰ ἐξασκῶσι τὸν νοῦν, νὰ μορφώσωνται τὴν καρδίαν, νὰ διεγείρῃσι τὸ αἰσθητὴν τῆς κοσμιότητος καὶ τῶν χρηστῶν ἡθῶν, καὶ νὰ ἐμπνεύσωνται ἐνωτα εἰς μεγάλως καὶ εὐγενεῖς πράξεις. Περὶ τούτων οὐ μόνον ὁμοίᾳ ὁ Πλάτων (6), ὅστις ποτὲ μὲν δὴ ἀκλῆρον ποιήματα, ποτὲ δ' ἐλεγκτὰ χωρῖον ποιητῶν ἀναφέρει ἀπὸ στήθους, ἀλλὰ καὶ πολυμεταδίδει σφίζονται μαθητῶν, παριστῶσιν τὴν τοιαύτην διδασκαλικὴν μεθόδον ὡς κοινῶς παραδειγματῶν. « Τούνηντιον δ' Ἰσοκράτης (7), λέγει ὁ Στόβειον (7), οἱ παλαιοὶ φιλοσοφίαν τινὰ λέγοισι πρῶτην τὴν ποιητικὴν, εἰσάγουσαν εἰς τὸν βίον ἡμῶν ἐκ νέων, καὶ διδάσκουσαν ἡθῶν καὶ πόλιν, καὶ πράξεις μετ' ἡδονῆς: οἱ δὲ ἡμέτεροι καὶ μόνον ποιητῶν ἔφεσαν εἶναι τὸν σοφόν διὰ τοῦτο καὶ τοὺς παῖδας αἱ τῶν Ἑλλήνων πόλεις πρῶτα διὰ τῆς ποιητικῆς παιδεύουσιν, οὐ ψυχραγωγίας χάριν δὴ ποιοῦσιν ψυχῆς, ἀλλὰ σωφρονισμοῦ. » Σφειστατα δ' ἐκφράζεται ὁ Πρωταγόρας μετὰ τὰς παρὰ Πλάτων ἀξιολόγους ἐκείνας λέξεις, αἱ δὲ διδάσκαλοι: τούτων τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὴν αὐ γράμματα μάθωσι, καὶ μάλλον ἐξυψίσουν τὰ γεγραμμένα, ὥσπερ τότε τὴν φωνὴν, παρατιθέσθαι αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βιβλῶν ἀναγιγνώσκων ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα, καὶ ἐμμανθάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλὰ μὲν

νοουθετήσεις ἐνεῖσι, πολλὰ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι, καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζῆλῶν μιμῆται καὶ ἀρέσεται τοιοῦτος γενέσθαι. Ἐπὶ πάντων δὲ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου ἐθεωροῦντο ὡς ἐμπεριέχοντα πρὸς διδασκαλίαν καὶ παραδειγματῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, καὶ νὰ διεγείρῃσι τὸν πατριωτικὸν τῶν Ἑλλήνων (1), καθὼς τρωόντι καὶ ὁ Νικήρατος οὕτω λέγει περὶ ἐαυτοῦ παρὰ τῷ Εὐνοφῶντι (2): « ὁ πατήρ ἐπιμελούμενος ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενοίμην, ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὀμήρου ἐπη μαθεῖν καὶ νῦν δυναμένην ἂν Πριάμῳ ὄλιν καὶ Ὀδύσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. » Καὶ διὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους σημαίνει τοῦτο Δίων ὁ Χρυσόστομος (3), ἐκκεῖνον μὲν (Ὀμηρον) ὑπολαβεῖν βίον ἀνδρῶν καὶ σοφῶν, καὶ τοὺς παῖδας εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰ ἐπη διδάσκων. »

Τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἶχον καὶ ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς, ἥτις φυσικῶς ἤρχιζεν ὀλίγον ὑστερότερα, ἀπὸ τοῦ δέκατον τρίτον ἔτος δηλαδὴ, κατὰ Πλάτωνα (4). Καὶ ὁ Πρωταγόρας (5) ἀνωτέρω λέγει: « Πρὸς δὲ τοῦτοις ἐπειδὴν κθαρίζων μάθωσιν, ἄλλων αὐ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν. » Ἄλλ' ἡ μουσικὴ, περὶ τοῦ σοφῶν τῆς ὁμοίως ἀπὸ τὴν σύνοψιν τῆς ἀρχαιότητος ὁ Ἀριστοτέλης ἐξόχως ὁμοίᾳ (6), ἔπρεπε κατ' αὐτὸν οὐ μόνον ἡδονῆς χάριν νὰ διδάσκηται, ἂν καὶ ὁμολογῇ καὶ ὁ ἴδιος ὅτι συνήθως οὕτω συνέβαινε, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐν τῇ σχολῇ διευγαλίην, ἥτοι ὑπὲρ τοῦ καλῶς σχολιάζειν. Δὲν ἦσαν ἀναγκαῖον μέρος τῆς παιδείας (ἀπὸ καὶ τὴν μουσικὴν οἱ πρότεροι εἰς παιδείαν ἔταξαν, οὐχ ὡς ἀναγκάσιον, οὐδὲν γὰρ ἔχει τοιοῦτον, οὐδ' ὡς χρήσιμον, ὥσπερ τὰ γράμματα), ἀλλ' ἔθεωρετο ὡς εὐγενῆς καὶ ἀξιόλογος ἐνασχολίας, καὶ διὰ τοῦτο λέγει ἄθτι μὲν τοῖνον ἐπὶ παιδείᾳ, ἢν οὐχ ὡς χρησὶμην παιδευτέον τοὺς οἴκτις, οὐδ' ὡς ἀναγκάσιον, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλὴν, φανερόν ἐστιν. »

Ἡ λύρα εἶτε κιθάρα (διότι ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἐναπέργουσα διαφορὰ πολλὰκις παραβλέπεται) ἦσαν τότε τὰ ὄργανα, τὰ ὅποια ἐξόχως, ἢ καὶ μόνον αὐτὰ ἐθεωροῦντο ὡς τὰ κατάλληλα διὰ τὸν ἐλεύθερον μουσικῶν ὄργανα. Δι' ἱκανῶν χρόνον καὶ ὁ αὐλὸς ἦτο λίαν προσφιλέως εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἔλασε τὴν ὑπόληψίν του, ὅχι μόνον διότι ἐθεωρεῖτο ὡς ἀσχημίζων τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ κυρίως διότι δὲν ἐσυγχώρει τὴν ταχυτρόνον μεταχειρίσιν τῆς φωνῆς. Προσθόμενον αὐτῷ (τῷ αὐλῷ) πρὸς παιδείαν καὶ τὸ κωλύειν τῷ λόγῳ χρῆσθαι τὴν αὐλήν διὸ καλῶς ἀπεδοκίμασαν αὐτοῦ οἱ πρότερον τὴν χρῆσιν ἐκ τῶν νέων καὶ τῶν ἐλευθέρων, καὶ περὶ χρῆσθαι τοῦ πρῶτον αὐτῶ. Καὶ παρακατιῶν λέγει: « διὸ καὶ τὴν αὐλήν

(1) Σφ. 656, παράβαλας Θεόφρ. Χαρ. 14. 23. 24. (2) Y, 26. (3) Λ, 59. (4) Ἀπορθ. βασιλ. (5) Ἀλκίφρ. ἐπιστ. 26 κτλ. (6) Νόμ. VII. (7) Λ, 2. 3.

(1) Ἰσοκρ. Πανηγ. 95, Bekk. (2) Συμπόσ. Γ', 5. (3) Λόγ. XI. σ. 308. Ρεκακ. (4) Νόμ. VII. (5) Πολιτ. VIII. 3. (6) Πολιτ. VIII, 6.

τικήν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις· καὶ γὰρ ἐν Λακε-
δαίμονι τις χορηγὸς αὐτὸς ἠύλησε τῷ χορῷ, καὶ περὶ
Ἀθῆνας οὕτως ἐπεχωρίσεν, ὥστε σχεδὸν οἱ πολλοὶ
τῶν ἐλευθέρων μετείχον αὐτῆς. • Εἰς ταύτην τὴν προ-
τιμητικὴν τῆς λύρας ὑπὲρ τὸν αὐλὸν ἀναφέρεται θε-
βαιῶς καὶ ὁ περὶ τοῦ Ἡερσίου μῦθος. Ἀλλὰ τοῦτο
ἔσχεν ἰδίως διὰ τὰς Ἀθῆνας, ἐνθὲ εἰς ἄλλους τόπους,
καθὼς παραδείγματος χάριν εἰς τὰς Θηβὰς, ὁ αὐλὸς
διεστῆρι τὴν ὑπόληψίν του. • Θιβαῖοι, λέγει ὁ Μά-
ξιμος Τύριος (1), αὐλητικὴν ἐπιτηδεύουσι, καὶ ἔστιν
ἢ δι' αὐτῶν μουσα ἐπιχώριος τοῖς Βοιωτοῖς. •

Περὶ τακτικῶν ἐορταστικῶν διακοπῶν εἰς ὠρισμέ-
νους καιροὺς δὲν γίνεται καμμία μεία. Φυσικὰ αἱ
πολυάρθμοι δημόσιοι ἐορταὶ ἐπέφερον τοιαύτας δια-
κοπὰς, ὡς παραδ. χάριν κατὰ τὸν Ἀνδραγαθῶνα μῦ-
θον (ἔτε ἀνωτ. Θεοφρ. Καρ. 30), καὶ διὰ τὰ Σχολεῖα
ὑπῆρχεν ἰδιαιτέρα ἐορτή, καθ' ἣν φυσικὰ ἐπαυον
καὶ τὰ μαθήματα. Τουτέστι μεταξὺ τῶν νόμων τοῦ
Σόλων, ὑπῆρχε καὶ τις περὶ Μουσικῶν ἐν ταῖς δι-
δασκαλείαις, καὶ περὶ Ἑρμῶν ἐν ταῖς παιδα-
στραῖς, ὀνόματα, τὰ ὅποια παρεξηγήθησαν ὑπὸ τοῦ
Οὐολφίου καὶ τοῦ Ρεϊσκίου (περὶ τῶν τελευτῶν τῶν
Μουσικῶν). Ὁ Πολυδεύκης τούναντίον εἰς τὸ περὶ
ἐορτῶν τμήμα (2) λέγει, Μουσικῶν Μουσικῶν, Ἑρμῶν
Ἑρμῶν (ἐορταὶ), καὶ τοιαύτας ἐορτὰς δυνάμεθα νὰ
ἐνοήσωμεν ἐσίνιας, τῶν ὁποίων τὸν ἐορτασμὸν ὁ
νόμος διέταξε. Τουλάχιστον οἱ Ἕλληνας δὲν ἐ-
γνωρίζον τετραμήνην θερινὴν διακοπὴν, καθὼς τὴν
παραδέχεται ὁ Κ. Φ. Ἑρμῶνος διὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν, ἣ
καθόλου διὰ τὴν Ἰταλικὴν νεολογίαν ὑπόθεσις. ἤτις
μ' ὅλην τὴν ἀγχίνουσαν τῶν περὶ αὐτῆς εἰσακτικῶν,
δυσκίλιος δικαιολογεῖται. — Εἰς ἰδιαιτέρας τινας
περιστάσεις, παραδείματος χάριν ἀσθενούντος τοῦ δι-
δασκάλου, ἢ παράλειψις τῆς διδασκαλίας ἐδηλοποι-
εῖτο ἴσως διὰ τινος προικιζέως (πρόγραμμα) π. ο. σ.
καλλωμένης εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας, καθὼς παρὰ
Λουκιανῷ (3) ἀπαντάται ἐν παραδείγματι, θεβαιῶς
Σοφιστοῦ τινος: «Πινάκιον γὰρ τι ἐκρέματο, λέγει
ὑπὲρ τοῦ πυλῶνος, μεγάλῃς γράμμασι λέγον, ΠΙ-
ΝΕΡΟΝ ΟΥ ΣΥΜΜΙΣΧΟΜΕΝ.»

Ἡ εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτήσις ἐξηκολούθει μέ-
χρι τῆς ὑψιστέρας νεανικῆς ἡλικίας (κατὰ τὴν παρ-
Ἑλληνικὴν σημασίαν τῆς λέξεως), τουτέστι μέχρι τοῦ 16
ἔτους κανονικῶς. Ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ προομίῳ τοῦ
βίου του λέγει περὶ ἐκείτου. «Ἄρτι μὲν ἐπιπαύ-
μην εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶν, ἤδη τὴν ἡλικίαν
περὶ ἡμῶν ὄντων, • ἔλου ἰδὲ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ἑμοτε-
χίου. Ἀλλ' ἐντελής ἰσότης ὡς πρὸς τὰ ἔτη τῆς
σπουδῆς φυσικῶς ἀπανάγει συνείδειν, ὡς καὶ παρ' ἡ-
μῶν. Ἡ τάξις τῶν ἀπῆρων πάντοτε κριτικώτερον εἰ-
σεβίβηκε τοὺς παῖδας αὐτῆς εἰς τι ἐπαγγέλμα, ἐνθὲ
οἱ εὐκατάστατοι γονεῖς περισσεύον χρόνον ἐρῶν ἰ-
ζον διὰ τὴν ἰλικιὴν καὶ διανοητικὴν μόρφωσιν τῶν
τέκνων αὐτῶν. Οὕτω λέγει Ῥητὸς καὶ ὁ Πλάτων
(Πρωτ.) • καὶ οἱ τούτων (τῶν πλουσιωτάτων) υἱεῖς

(1) Δόγ. XXIII, 2. παράθελε Πλουτάρχ. Περ-
λοπ. 19. (2) I, 37. (3) Ἑρμοσμ. 11.

προϊαίτατα εἰς διδασκαλίαν τῆς ἡλικίας ἀρξάμε-
νοι, ὀφθαίτατα ἀπαλλάττονται. • Ἐπειτα ὑπὲρ
τοῦ κατὰ φυσικὸν λόγον ὑψηλοτέρου διδασκαλεῖα παρὰ
τοῖς Ῥητορῶν καὶ τοῖς σοφισταῖς, τῆς ὁποίας τὴν βα-
πάνην μόνον οἱ πλουσιώτεροι ἠδύναντο νὰ ἀναδέχον-
ται. Ἐπειδὴ οἱ ἐπιστημότεροι αὐτῶν ἐξήτουν διὰ
τὴν διδασκαλίαν τῶν σημαντικῶν ποσῶν, καθὼς πα-
ραδ. χάριν ὁ Ἀριστοτέλης ἐξήτει χιλίας δραχμὰς (1)
τὸ αὐτὸ ποσὸν ἐξήτει, κατὰ τὸν Πλουτάρχον (2), καὶ
ὁ Ἰσοκράτης, καὶ ἐπειδὴ ὁ Δημοσθένης τῷ ἐπιπέ-
φωρε μόνον διακοσίας δραχμὰς • ἐφ' ᾧ τε τὸ πᾶ-
ν μέρους ἐκμάθη, • τῷ ἀπεκρίθη • οὐ τεμαχί-
μεν, αἱ Δημοσθένης, τὴν πραγματείαν ὡσπερ εἰ
τούς καλοὺς ἰχθύς ὅλους πωλοῦμεν, οὕτω κἀγὼ σοί,
εἰ βούλοιο μαθητεύειν, δλόκληρον ἀποδώσομαι τὴν
τέχνην. • Ὁ αὐτὸς Πλουτάρχος (3) λέγει, « καὶ τα-
λικούτων ἀγαθῶν διδασκάλους καὶ κυρίους σφῆς αὐ-
τοῦ καταστήσαντες, οὐκ αἰσχύνονται τέτταρας ἢ
κέντε μνᾶς ὑπὲρ τούτων αἰτούμενοι. • Ἐν γένει αἱ
σοφιστῆς, φαίνεται ὅτι οὐδεμίαν συγκατάθεσιν ἐκα-
μνον, οὐδ' εἰς τοὺς πτωχοτέρους, καὶ μάλιστα ἐν
καιρῷ ἀνάγκης μὲ τὴν μεγίστην δικανικὴν ἀστυ-
ρότητα εἰσεπέραιον τὸν μισθὸν τῶν τοιούτου εἰδῶν
ἀσκητῶν, θεβαιῶς μὲ ζωηρότερα χροῦματα περιγραφο-
μένην, ἀπαντῶμεν παρὰ Λουκιανῷ (4). • Ἐβίβωσι
αὐτὸν (ἕνα μαθητὴν), ἐπεὶ τὸν μισθὸν, οἶμαι, μὴ ἀ-
πεδίδον κατὰ καιρὸν, ἀπήγαγε παρὰ τὸν ἄρχοντα
ἐναγχοῦ, περιβίης γε αὐτῷ θεοματίων περὶ τὸν ἐμά-
χην, καὶ ἐβία, καὶ ὀργίζετο, καὶ εἰ μὴ τῶν συ-
νήθων τινῶν ἐν μῆσφι γενόμενοι ἀφείλοντο τὸν ναυί-
σκον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, εὐ ἴσθι, προσφῆς ἂν ἀ-
πέτραγεν αὐτοῦ τὴν βίαν ὁ γέρον, ὅστω ἡγανάκται. •
Ἐν τούτοις ἢ ἀπῆνης αὐτῆ ἀστυρότητος δὲν ἀπίτι-
πε τοὺς φιλομαθεῖς ἀπὸ τοῦ νὰ ἀγοράσωσι μὲ τὴν
μεγαλτέραν ὑσιάν τοιαύτην παιδείαν, καὶ περὶ μὲν
τοῦ Κλεάνθου ὁ Διογένης Λαέρτιος (5), περὶ δὲ τοῦ
Μενεδήμου καὶ τοῦ Ἀσκληπιάδου ὁ Ἀλ. Σαίος (6), διη-
γούνται ὅτι εἰργάζοντο τὰς νότας εἰς τοὺς κήπος
καὶ τοὺς μύλους ἐπὶ μισθῷ, ἵνα ὑπάγωσι τὴν ἡμέ-
ραν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν φιλοσόφων.

Ὅλη αὐτὴ ἢ περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας ἰ-
δῆξ ἰσχύει ἐν γένει περὶ τῶν ἀττικῶν σχολείων, καὶ
ἰδίως περὶ τῶν ἐν αὐτῆς ταῖς Ἀθῆναις εὐρισκαμῶ-
νων, φυσικὰ καὶ εἰς τὰς μικροτέρας κόμας ὑπῆρχον
ὁμοια καταστήματα, καὶ οὕτω διηγούνται τινες (7)
περὶ τῆς πρώτης διαγωγῆς τοῦ Πρωταγόρου • δι-
δάσκων ἐν κόμῃ τινι γράμματα. • Περὶ τῶν scho-
λείων τῶν ἄλλων πολιῶν ὀλίγα γνωρίζομεν, μολον
τοῦτο ἢ παιδία πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐξακουμέν-
νης τῆς Σπάρτης καθέου ἦτον ἢ αὐτῆ «Πάριον
τῶν Ἑλλήνων, λέγει ὁ Θεόφραστος (8) ὁμοίως παι-
δειομένων. • Ἐν Σπάρτῃ ἢ ἐπιστημονικὴ μόρφωσις
ἐν γένει ἐθεωρεῖτο ὡς πάρεργον, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης

(1) Πλουτάρχ. π. πιδ, ἀγωγ. 7.—Διογ. Λαέρτ.
II, 72. (2) Περὶ I, Πρωτ. 4. (3) κ. Σοφιστ. 3.
(4) Ἑρμοσμ. 9. (5) VII, 168. (6) IV, 65.
(7) Ἀθῆν. VII, 50. (8) Χαρ. Προσμί.

(1) δικαίως ἐνειδίξει τοὺς Σπαρτιάτας, ὅλους ἀνε-
ξαρτίως, ὅτι τοὺς παῖδας αὐτῶν • θηριώδεις ἀπερ-
γάζοντο ἀπαιδαγωγίτους ποιήσαντες τῶν ἀναγ-
κίων • ἐν καὶ ὁ ἐλεγχὸς αὐτῶ ἀρμόδιος μάλλον εἰς
τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους (παράθελε Πυλλέριον
Δωριεὶς Μέρος II, σελ. 299). Καὶ ὁ Αἰλιανὸς (2) ὅρι-
σεν λόγῳ θεβαιῶς, λέγειν ἂ Λακεδαιμόνιοι μουσι-
κῆς ἀσείρους εἶχον — εἰδὲ ποτε ἐδειθῆσαν τῆς ἐκ-
μουσῶν ἐπιμουσίας, ἢ νοσήσαντες, κτλ.—μεταπέμ-
πτοντο ξένους ἀνδρας. • Περὶ δὲ τῶν Θηβῶν ὁ Βλατιῆς
Ἀριστοφάνης (ἤτοι ὁ Ἀριστοδῆμος) μᾶς διέσωσε (3)
μαρτυρίαν τινα ὅχι τόσο ἀγαθὸν χαρακτηρῶς ὅτι
δηλοῦν ὅ Ἡρόδοτος ἠθέλησε νὰ ἀνοίξῃ ἐκεῖ scho-
λεῖον διὰ τοὺς νέους (τοῦς νέους διαλέγεσθαι καὶ συ-
σχεῖσθαι), καὶ δὲν τῷ ἐσυγχώρησαν οἱ Θηβαῖοι
(ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐκωλύθη δι' ἀγροικίαν αὐτῶν
καὶ μισολογίαν). Ἐτι σαφέστερον δ ἀναφέρει ὁ Δίων
ὁ Χρυσόστομος (4) τὸν Διογένη λέγοντα • ἐγὼ δὲ
ἤκουσα λέγοντος, ὅτι ἡ Σφιγξ ἢ ἀμαθία ἐστὶ ταύ-
την οὐκ καὶ πρότερον διαρθεῖται τοὺς Βοιωτοὺς, καὶ
νῦν, οὐδὲν αὐτοὺς εἴωσαν εἰδέναι, ἄτε ἀνθρώπων ἀ-
μαθιστάτους. Πῶς δὲ ἐθεωρεῖτο ἐκεῖνη ἢ περὶ τοῦ
Ἡροδοτοῦ εἰδήσις, καὶ πόσον σκληρὴ ἠδύνατο νὰ ἢ
ἤχη μίαν ποσότητα γενικῶς ἐκπεφρασμένη κρίσις, ὅτι
καὶ ἐκεῖ καὶ ἀλλαγῶ ὡς πρὸς τὰς Ἀθῆνας πολὺ
παρημέλων τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολογίας, ἀποδει-
κνύει ἢ περιστάσις ὅτι ἀπ' αὐτὰ ταῦτα τὰ μέρη οἱ
σοφιστῆς ἐστειλον τοὺς παῖδας τῶν εἰς
Ἀθῆνας πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ ἕτεροι μὲν, λέγει ὁ
Διογένης (5) • εὖς εἶσκε, τοὺς ἐαυτῶν παῖδας τοὺς ἢ
ἐν Βοιωτίᾳ γνησιγενῆς, ἢ ἐν Αἰτωλίᾳ, πρὸς ἡμᾶς
πέμποσι, τῆς αὐτοῦ παιδείας μεθέζοντες.

(Δικολουθεῖ.)

ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟΝ.

(Ἐξακολουθεῖται. "Ιδ. Φυλλ. ΕΖ'.)

Τοῦ μεγάλου δὲ τούτου μεταξουργείου τῶν Ἀθη-
νῶν τοῦ ἔχοντος 400 λέβητας, ἂν, ὡς εὐχόμεθα
καὶ ἐπιπέσομεν, εὐδοκῆ ἢ ἐπιχειρήσις, ἂς ἐξετάσω-
μεν ποῖα ἔσονται τὰ ἀποτελέσματα; Ἀναλόγως τῶν
περὶ τοῦ καταστήματος τοῦ Κ. Ῥάλλη ἡμετέρων
ὑπολογισμῶν, ἢ ἐτησίᾳ δαπάνῃ αὐτοῦ διὰ τὴν ἀγο-
ρὰν τῆς πρώτης ὕλης, τὴν ἀναπήνισιν, καὶ τὸ τέλος
ἐξαγωγῆς, ἔσται δεκαπλάσια τῆς τοῦ μεταξουργείου

(1) Πολιτ. VIII, 4. (2) Ποικ. ἱστ. XII, 50.
(3) παρὰ Πλουτάρχου π. κακοθ. Ἡροδ. 31.
(4) Δόγ. X. (5) Ἐπιστ. 12.

τοῦ Πειραιῶς, ἦτοι ἐκ δραχ. 1,204,000, εἰς ἂς
προσθετέα εἰσπί μύρια δραχμὰ ὡς τόκος τῆς πρώ-
της καταβολῆς δι' ἀγορὰν τοῦ καταστήματος (ἡγο-
ρήθη 27 χιλιάδων δραχμῶν), καὶ κατασκευὴ τῶν
μηχανῶν. Ἡ ὅλη λοιπὸν ἐτήσια δαπάνη ἔσται 1,
214,000, πρὸς παραγωγὴν 16000 οκάδων μετά-
της, ἢ ἢ τιμῆ 1470,000 δραχμῶν, ἄρα τὸ καθαρὸν
τοῦ καταστήματος κέρδος 256,000. Τὸ ἐτήσιον τέ-
λος ἐξαγωγῆς διὰ τὴν ποσότητα ταύτην τῆς μετά-
της ἔσται 24,000 δραχμὰ, ἐν ᾧ 2, ἐξήγοντο οἱ πα-
ραγωγόντες τὴν μεταξὺν ταύτην βόμβυκες, ἢ κητέρ-
νησις θὰ εἰσπράττε 38,000 δραχ., ὥστε 14,000
δραχμῶν προσγίνεσθαι ζημία εἰς τὰς τελωνιακὰς εἰσ-
πραΐας διὰ τῆς ἀναπηνίσεως τῶν βομβύκων. Ἀλλ'
ἀπ' ἐτέρου 240,000 δραχμὰ διανέρονται εἰς τὰς
βιομηχανικὰς τάξεις διὰ τὴν ἐργασίαν τῆς ἀναπη-
νίσεως, καὶ ἢ γεωργία τῶν μωρεῶν ἐπιφυλάττει ἐν Ἀτ-
τικῇ, διότι τὸ κατάστημα τοῦτο ἀπατῆι κατανά-
λωσιν σχεδὸν 5 ἑκατομμυρίων οκάδων φύλλων.

Ἀλλ' ἀπ' οὗ, φίλε ξένη, ἀνήλθες μετ' ἐμοῦ εἰς
Ἀθῆνας, βήματα τινα προσχώρησον ἐτι ἐκεῖ πρὸς τοὺς
πρόποδας τοῦ Λυκαῖου, ὀπίσω τοῦ νοσοκομείου,
καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ τετράγωνον οἶκον, τὸ ἐν μέσῳ
εὐρείας αὐλῆς ἐχειρῶμενον, θέλεις ἰδῆ μηχανῶν πα-
ράδοξον παράταξιν, καὶ καταπλαγῆ ἀπὸ χιλίων ἀτρά-
κτων θορυβῶδη στρόφην. Αἱ ἐναγῶνιοι ἐκείνη κινή-
σις καὶ ὁ θόρυβος, εἰσι τὰ πρῶτα βήματα καὶ τὰ
πρῶτα ψελλίσματα τῆς ἀρτυρογένητος Ἑλληνικῆς βιο-
μηχανίας, ἢν παιδαγωγίᾳ ἐνταῦθα μετὰ πολλῆς ἰκα-
νότητος καὶ μετ' ὀρίμου περινοίας ὁ ἐν ταῖς ἐργο-
στασίσις τῆς θιέννης ἐδιδάχθη Ἀθηναῖος Κ. Π.
Στεφάπουλος. Ἐνταῦθα τὸ προϊόν τῆς Ἑλληνικῆς
γῆς λαμβάνει ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς τὴν τελευταίαν
αὐτοῦ μορφήν, καὶ τὸ φύλλον τοῦ δένδρου μεταβάλλ-
εται εἰς λαμπρὸν ὕψωμα.

Ἐν τῷ πρωτίστῳ τοῦ καταστήματος δωμάτιῳ ἰ-
στανται δύο ἀνακιν. Πιστῶς λεγόμενα μηχανά.
Αὐτὰ ἔχουσιν ὁμοῦ ἀξίμας ἐξήγοντα, εἰς ὧν ἐκάστην
ἀπλῶσαι ἀνά μία κυκλῖα ἢ δέμα, ἐκ τῶν γνωστῶν
ἤδη ἡμῖν τοῦ ἀναπηνιστηρίου διὰ τινος δὲ εὐκλόου
μηχανισμοῦ, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀναγῶν στρέφονται καὶ
ἐξήκοντα σπειρωτῆρες (καρούλια), περὶ οὗς ἐλίσσε-
ται κανονικῶς ἢ ἐκ τῶν κυκλιῶν ἀναλισσομένη μέ-
ταξά, καὶ ἐκάστη ἀνέμη δύναται νὰ κενωθῆ δις τῆς
ἡμέρας,

Ἀλλ' ἢ μετὰξά κατὰ τὸν σκοπὸν δι' ἢν μέλλει
νὰ χρησιμεύσῃ ἐν τῇ ὑφάνσει, διαίρεται εἰς ση-
μοῖα καὶ εἰς ὑπάδιον. Πρὸς παρασκευὴν τοῦ πρώτου,
ἀπὸ τῶν μηχανῶν τῆς ἀναπηνίσεως φέρονται οἱ
σπειρωτῆρες εἰς τὰ σπριατήρια. Εἰσι δὲ ταῦτα ξύ-
λων κατασκευάσματα, ἀνεργήμενα εἰς ὅλον τῆς αἰ-
θοῦσης τὸ ὕψος, καὶ χρησιμεύοντα εἰς τὴ νὰ στρί-
πτωσι τὴν κλωπὴν τῆς μετάξης. Τὸ κατάστημα
περιέχει τρία τούτων, καὶ ἕκαστον στρίπτει, ἐντὸς
24 ὥρων, ἀνά 144 σπειρωτῆρας, περιελίσσον τὴν
κλωστὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς ἄλλους. τὰ δύο ἐκ
τῶν τριῶν χρησιμεύουσιν εἰς τὴν πρώτην ταύτην
στρίψιν τοῦ στήμονος. Κινεῖνται δὲ διὰ μεγίστου

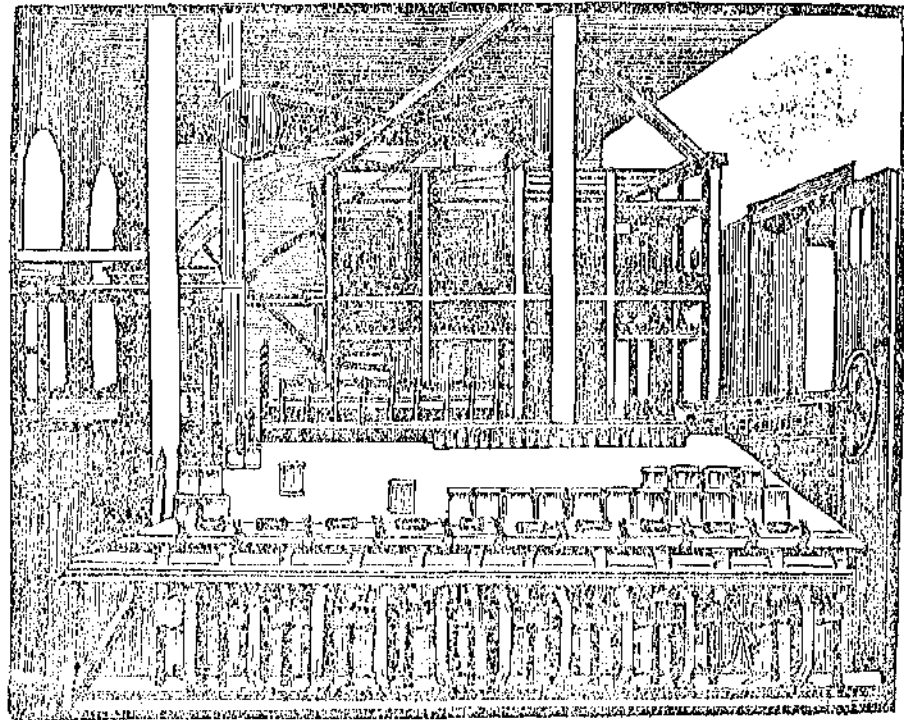
ξύλινου τροχοῦ, ὃν στρέφει ἀνὴρ πατῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀδιακόπως ἐπὶ 12 ὥρας τὸ ἡμερονύκτιον, ἀνάματος τῆς βιομηχανίας ἱζίων.

Ἀπὸ τῶν δύο τούτων στριπτηρίων μεταφέρεται ὁ στήμων εἰς τὸ σιδηροστῆριον, τὸ δ' ὑψάδιον παραδίδεται εἰς αὐτὸ ἀμέσως ἐκ τῶν ἀνακυκλιστηρίων, καὶ ἐκεῖ ἐνοῦνται δύο ἢ πλείονες κλωσται, κατὰ τὸ πῆχος ὃ πρόκειται νὰ ἔχη τὸ ὑφάσμα. Ἀπὸ τοῦ σιδηροστῆριου δὲ πάλιν ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴ τρίτον στριπτηρίον, ὅπου ὁ μὲν στήμων στρίπτεται ἰσχυρῶς, καὶ εἰς μικρὰς κυκλίας ἀνελιγθεὶς, παραδίδεται ἐκεῖθεν εἰς τὴ λεγόμενον διαστήριον, ἐρ' οὗ διακρίνονται αἱ κλωσται τοῦ στήμονος, καὶ λαμβάνουσι τὸ ἀπαιτούμενον μῆκος· τὸ δ' ὑψάδιον στρίπτεται ἑλαφρῶς, ἀρχίζεται ἔπειτα διὰ φλοιῶν ἀμυγδαλῶν, ὅπως γίνῃ μαλακὸν καὶ στιλπνόν, καὶ ἔπειτα εἰς

τοῦ, τὰ ἀπλά, τὰ δίμιτα καὶ πολύμιτα, τὰ διὰ θῆ, τὰ ἀτλάσια, καὶ τὸν κατυφέν, πάντα δηλαδὴ τὰ πρὸς κοινὴν χρῆσιν καὶ τὰ πρὸς πολυτέλειαν ἢ παιτούμενα.

Ἄλλ' εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ καταστήματος τῆς του χρήσιμος; Εἶναι συμφερότερον νὰ μεταβάλλεται ἢ μέταξα ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος εἰς ὑφάσμα, ἢ νὰ στέλληται εἰς κλωστήν ἢ εἰς θύμβυκας εἰς τὰ ἄλλα, πᾶ τεχνουργεῖα; καὶ εἶναι τὸ πρῶτον τόσου λόγου ἄξιον, ὥστε νὰ γίνωσι πρὸς τοῦτο, ἂν ἀπαιτῆται καὶ θυσίαι τινες κατ' ἀρχάς; Ἐς τὸ ἐξετάσωμεν, καὶ ὡς παράδειγμα ὡς λάβωμεν τὸ μαῦρον μανδύλιον καὶ τὸν κατυφέν.

Τὴν μέταξον (τὴν καλὴν δηλαδὴ, ὡς τὴν τῶν Ἑλλήνων) πωλεῖ, ὡς εἶπομεν, ἡ Ἑλλάς πρὸς 80 δραχμὰς τὴν ὀκτὸν κατὰ μέσον ἔρον εἰς

Ἰφαντιῶν Κ. Στεφοπούλου.

ἄλλην μηχανὴν, τὸ καλαμιστήριον, ἐλίσσεται εἰς τοὺς κλαμίσκους, οἵτινες ἐμβαίνουσιν εἰς τὴν ὑφαντικὴν κερκίδα.

Ὅσακις ἤμως πρόκειται καὶ νὰ βικῆ ἢ μέταξα, ἢ ἐργασία αὐτὴ ἐκτελεῖται πρὸ τῆς εἰς τὸ διαστήριον ἢ τὸ καλαμιστήριον τελευταίας ἀνελέξεως. Τὰ δὲ χρώματα φέρονται ἐξουθεν, διότι ἡ Ἑλλὰς κέκτηται μὲ πολλῶν ἐξ αὐτῶν τὴν πρῶτην ὕλην, ἀλλὰ στερεῖται τῆς ἐμπειρίας νὰ τὰ κατασκευάζῃ. Ἐπὶ τῆς βαφικῆς δὲ ταύτης ἐργασίας, ἥτις ἐκτελεῖται ἐν τῷ αὐτοῦ καταστήματι, παρατηρητέον ὅτι ἡ μέταξα ἀπόβουσι τὸ ἐν τέταρτον τοῦ βάρους αὐτῆς, πλὴν μόνον ὅταν βιάσῃται μέλαινα.

Ὅπως ἡ μέταξα λοιπὸν παρασκευάσθη πρὸς ὑφανσιν. Δι' αὐτὴν ἔχει τὸ κατάστημα τέσσαρες ἰστούς, δι' ὧν δύναται νὰ κατασκευάσῃ πᾶν εἶδος μεταξο-

τῆν Γαλλίαν. Ἢ ὅκα δὲ αὐτὴ ἐπανέγχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ σχῆμα ἑσῶν μαύρου μανδύλιου ἢ κατυφέν. Βικαστὸν μανδύλιον ἄγει συνήθως σταθμὸν 8 δραχμῶν, ἐκάστη δὲ πῆχη κατυφέν, δραμῶν 18. Ἄρα ἡ ὀκτὸν τῆς μετᾶξης μεταβλήθη εἰς 50 μανδύλια, ἢ εἰς 22 πῆχεις κατυφέν. Ἄλλ' ἕκαστον μανδύλιον πωλεῖται πρὸς 5 ἢ δραχμὰς, ἐκάστη δὲ πῆχη κατυφέν πρὸς 15 τοὐλάχιστον (πολλὰς καὶ πρὸς 18). Ἄρα ἡ Ἑλλὰς ἐπωλήσῃ τὴν μέταξάν τινε πρὸς 80 δραχμὰς, καὶ τὴν ἀγοράσῃ ἐξ ἑργασμένων εἰς μανδύλια πρὸς δραχμ. 275 (50 ἐπὶ 5 ἢ 1/2), ἢ ἐξηργασμένων εἰς κατυφέν, πρὸς 333 δραχμ. (22 ἐπὶ 15). Ἄν ἐξ ἐναντίας ἡ μέταξα ὑφανθῇ ἐν τῆς Ἑλλάδος, ἡ δαπάνη μιᾶς ὀκτὸς εἶναι ἡ ἀκόλουθος.

Διὰ τὰ μανδύλια.

Ἄγορά	δρ.	80.
Ἔργασία, ἥτοι ἀντικύκλισις, καλὰ-μισμα, διάσμιον, βαφή.		42.
Ἰφαντικὰ (πρὸς 50 λ. τὸ μανδύλιον)		25.
Ὀλικὴ δαπάνη		147.

Διὰ τὴν κατυφέν.

Ἄγορά	δρ.	80.
Ἔργασία		42.
Ἰφαντικὰ (πρὸς 2, 50 ἢ πῆχη)		55.
Ὀλικὴ δαπάνη		177.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ

ΠΕΡΙ

ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ.

—o—

Τὸ Μαυροβούνιον ἐνασχολεῖ ἀπὸ τινος καιροῦ ὄλα τὰ πνεύματα· ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτοῦ θρυλούμενα δὲν ἔχονται πολλῆς ἀκρίβειας. Ὅθεν ἐνομισάμεν χρῆσιμον νὰ συλλέξωμεν ἐνταῦθα, ἀπὸ τῶν νεωτέρων καὶ ἀξιόπιστοτέρων περιηγητῶν καὶ ἱστορικῶν, ἀπάσας τὰς εἰδήσεις τὰς ἐπιτηδεῖας νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν ἀληθῆ τινα ἐννοίαν περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας ταύτης, περὶ τοῦ πληθους καὶ τοῦ ἔθνους τῶν κατοίκων αὐτῆς, περὶ τῆς διοικήσεως καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν.

Ἡ χώρα αὕτη κεῖται παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἄνω χωρίζεται διὰ παραλίας τοσοῦτον στενῆς, ὥστε ἐνιαχοῦ αὕτη δὲν υπερβαίνει τὸ ἥμισυ μίλιον· ἀλλὰ τὴν παραλίαν ἐκείνην, καὶ τοὶ στενωπάτην, τὸ Μαυροβούνιον οὐδέποτε κατώρρωσε νὰ υπερπηδήσῃ, διὰ νὰ ἀνοίξῃ εἰς ἑαυτὸ τὸ ἐλεύθερον τοῦ πελάγους στάδιον ἴσταται δὲ ἀπέναντι αὐτοῦ, ὡς γίγας ἔχων πρὸ ποδῶν κερκίλιον, τὸ ὅποιον ἡ δεσμία αὐτοῦ χεῖρ δὲν δύναται ν' ἀρπάσῃ.

Τὴν παραλίαν ταύτην ἀποτελεῖ ἡ ἀνατολικομεσημβρινιώτερη ἀκρὰ τῆς μεγάλης Λυστριακῆς μοναρχίας. Ἀνερχόμενοι τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον ἀπὸ μεσημβρίας, ἔχετε, πρὸς δεξιάν, μετὰ τὰ ἀκροκεράυια ἄρη, τὸν Αὐλιῶνα· ἔπειτα δὲ, προχωρήσαντες ἀπὸ πρὸς τὸν Δυρράχιον, τὴν ἀρχαιότεραν Ἐπίδαμνον, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην σας τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον· μετὰ ταῦτα, προβαίνοντες πάντοτε, βλέπετε τὸν Αἰσσόν (τὸ σημερινὸν Ἀλέσσιον), πολυθρύλλητον διὰ τὸν τάφον τοῦ Σκενδέρβευ· τελευταῖον φθάνετε κατέναντι τοῦ Ἀντιθάρου. Ἀπασα ἡ παραλία αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐμπιράτειαν. Ἄμα περάσατε τὸ Ἀντιθάρον, ἀρχεῖται ἡ Αὐστριακὴ παραλία, ἥτις, στενωπάτη ὄσα κατ' ἀρχάς, ἀποβαίνει πλατυτέρα καθ' ἕσον εἰς ἕρθε εἰς τὸν κόλπον. Μικρὸν δὲ παραπλεύσαντες τὴν Αὐστριακὴν παραλίαν, ἀπαντᾶτε τὴν εὐλίμενον καὶ ναυσίβιον Κάτταρον τοῦ Προκοπίου, τὴν ὅπου ἐπιστέφουσι, πρὸς τὸ βορειοανατολικόν, τὰ ὑψηλὰ τοῦ Μαυροβουνίου ὄρη.

Τὸ Μαυροβούνιον λοιπὸν ὀρίζεται, πρὸς τὸ δυτικονότιον, διὰ τῆς περὶ Κάτταρον Αὐστριακῆς παραλίας. Καὶ καθὼς ἐντεῖθεν χωρίζεται τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἐνῷ ἂν ἤθελέ ποτε καταστῆ κύριον τῶν λαμπρῶν ἐκείνων λιμένων, ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ ἐνάμιλλον τοῦ Ρουσίου ἢ τῆς Ἑνετίας· οὕτω, πρὸς τὸ βορειοανατολικόν, χωρίζεται ἀπὸ τῆς ὄλας ὁμοφύλου καὶ ὁμοδόξου Σερβίας, διὰ δύο στενῶν τεμημάτων τῆς Ἑρζεγοβίνης καὶ τῆς Βοσνίας, τῶν

όποιων οι κάτοικοι, ανέχονται μὲν εἰς τὴν Σλαβικὴν φυλὴν, ὡς καὶ οἱ Μαυροβουνιώται, ἀλλὰ πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ ᾄδῃ οἱ ὀρθόδοξοι, ἀσπασθέντες κατὰ μέγα μέρος οἱ μὲν τὸν ἰσλαμικὸν, οἱ δὲ τὸν καθολικισμὸν. Τελευταίον, πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν, τὸ Μαυροβούνιον συνορεύει μὲ τὴν βυραιοτέραν Ἀλβανίαν, τὴν κατοικομένην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ φυλῶν καθολικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τῶν ὀρθοδόξων Μαυροβουνιωτῶν ἐπικρατεῖ ἀνάκαθεν ἀντιπάθεια σφοδρὰ, δοῦσα πολλὰκις ἴδη ἀφορμὴν εἰς ἐχθροπραξίας.

Ἡ μετώρος αὕτη γῶρα, καίμενη μεταξὺ τῆς ὑψηλοτέρας ὀρεινῆς σειρᾶς τῆς δυτικῆς Τουρκίας καὶ τοῦ ὄρους τοῦ παραλέγοντος τὴν Ἀδρίαν ἐν τῇ Δαλματίας, τέμνεται πάλιν ἐν τῇ μέσῳ ὑπὸ ἄλλης τρίτης ὀρεινῆς ἀκάνθη· τὰς κλιμακωτὰς πλευρὰς τῶν τριῶν τούτων ὄρεων κατοικοῦσι, καὶ ἐναχοῦ καλλιεργουσί, οἱ Μαυροβουνιώται. Ἔχει δὲ ὁ τόπος οὗτος σχῆμα καρδίας, τῆς ὁποίας τὴν μὲν ὀξείαν ἄκρην ἀποτελεῖ τὸ πρὸς τὴν Ἑξεγοβίναν ὄρος Ἰαβῶρ, τὸ δὲ κοίλωμα, ἢ ἀπὸ μεσημβρίας, μέχρι σχεδὸν αὐτοῦ τοῦ κέντρου αὐτοῦ, παρεμβάινουσα Ἀλβανικὴ γῶρα. Τὸ ὄνομα Μαυροβούνιον παρήχθη ἀπὸ τῶν πολλῶν στροβιλοφόρων δασῶν, τὰ ὁποία, μακρῶθεν ὀρώμενα, παρέχουσι εἰς τὰ ὄρη ἐκεῖνα μελιανὰ χροιά. Ἦναι περιττὸν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι μεταγενέστερον, καὶ ὅτι τὸ πάλαι τὰ ὄρη ταῦτα ἀπέτελλον μέρος τῆς Ρωμαϊκῆς Ἰλλυρίας, ἰδίως τοῦ τμήματος αὐτῆς τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς Δαλματίας.

Τινὲς ᾔθελον νὰ εἴπωσιν ὅτι τὸ Μαυροβούνιον ἔχει ἐπιφάνειαν 54 τετραγωνικῶν μιλίων· ἄλλοι μάλιστα ὑπελόγησαν τὴν ἐπιφάνειαν ταύτην εἰς 95 καὶ 100 μίλια. Τὸ τελευταῖον τοῦτο θεωρεῖται ὡς πρὸς τὸν ἕμιστον. Τὸ δὲ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ Μαυροβουνιώτης, βαδίζων ἀπὸ 10 εἰς 12 ὄρας τὴν ἡμέραν, εἴμπορεῖ νὰ διατρέξῃ ὅλην τὴν γῶραν, ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἄκρην, εἰς ἕξ ἡμέρας, καὶ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, εἰς 4 ἢ 5. Οἱ κάτοικοι ὑπολογίζονται εἰς 100,000 ψυχῶν καὶ τοῦτο ὅμως τὸ ποσὸν εἶναι ὑπερβολικόν. Ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστῆτος ἑκατονταετηρίδος, ὁ πληθυσμὸς τῆς γῶρας ταύτης συνεκαταλύθη εἰς 50,000 περίπου. Καὶ μὲν ἐκτοτε ἐγένοντο ἐν αὐτῇ πολλαὶ Σλαβῶν μεταναστεῖς· ἐν γένει δὲ αἱ οἰκογένειαι εἶναι αὐτῶν πολυμελεῖς· ἀλλ' οὐδὲν ἦν 70 ἢ 80,000 ψυχῶν εἶναι ὁ ἀνώτατος ὄρος τῶν ὁποίων ἐπιτρέπεται νὰ παραδεχθῶμεν ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν δυναμένων νὰ ὀπλοφορήσωσιν ἀνδρῶν· οἱ τοιοῦτοι δὲν ὑπερβαίνουσι πολὺ τὰς 15,000, καὶ ἂν οἱ Μαυροβουνιώται αὐτοὶ λόγῳ αὐτοῦ διπλασίους, πρῶτοντι τοῦτο διὰ λόγους ἐθνικῆς φιλοτιμίας, ἢ πολιτικοῦ συμφέροντος, καὶ διότι συμπεριλαμβάνουσιν εἰς τὸν ἀριθμὸν τούτων ἅπαντας τοὺς ὠπλισμένους παῖδας.

Τὸ Μαυροβούνιον διαίρεται εἰς ἑπτὰ ἐπαρχίας, ἢ, καθὼς λέγουσιν οἱ Σλαβοὶ, ναίας, ἐξ ὧν τέσσαρες, ὀρεινότεραι, οὐσαί τῶν λοιπῶν, ὀνομάζονται ἰδίως ὄρη (Brida), οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν, ὄρειται (Bridjanin ἢ Bridjan). Πᾶσα ἐπαρχία περιλαμβάνει ἀριθμὸν

τινα φυλῶν, διεσπαρμέναν, ὅχι κυρίως εἰσὶν εἰς γῶρην, ἀλλ' εἰς μεμονωμένας κατοικίας, ὧν πολλὰς ἢ μὴ κατέχει μία οἰκογένεια. Ἐκάστη τῶν φυλῶν ἔχει τὴν ὀριζήμενην αὐτῆς περιφέρειαν, καὶ ἐκαστὴ οἰκογένεια τὰ ἀκριβῶς ἐπίσης κειρωμαμένα αὐτῆς κτήματα.

Αἱ τέσσαρες ἦντο ὀρειναὶ ἐπαρχίαι ὀνομάζονται Κατούνακα, Ριέσκα, Λισσχάνσκα, καὶ Σερίντα· αἱ δὲ ὀρεινότεραι, Βιελοπαυλίτσι, Πιπέρι, Μοράτσα καὶ Κούτσι. Ἡ Κατούνακα-ναία εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐκ τῶν, ἀποτελεῖ τὸ ἦμισον σχεδὸν τοῦ Μαυροβούνου καὶ περιλαμβάνει ἐννέα φυλάς (ἢ Πλέμενα). Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ κίτται καὶ ἡ πρωτεύουσα τοῦ Μαυροβούνου, ἡ Σερίντζα, ἣτις ὅμως ὄχι πόλις, ἀλλ' ὡς τε κώμη, οὕτε χωρίον δύναται νὰ ὀνομασθῇ, διότι εἶναι ἀπλῶς ἀθροισμα μεμονωμένων κατοικιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἕν μοναστήριον, ὅπου διαμένει ὁ Ἐπίσκοπος Μαυροβούνου, ὅστις μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους ἦν ὡς εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν ἐκτετατὴν πνευματικὴν τε καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν. Ἡ ἄλλοι τὸν μοναστηρίου εὐρίσκειται τὸ κατὰ τὴν τῆς Γερουσίας καὶ τὸ μόνον ἐν τῇ γῶρᾳ ταύτῃ ξενοδοχεῖον, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται ἐπίσης ὑπὸ ἐκείνου. Τὸ μοναστήριον εἶναι μικρὸν καὶ μονόστηρον οἰκημα, τοῦ ὁποίου τὸ πολυτελέστερον δωμάτιον περιέχει μίαν σφαιρίστραν· ὁ προηγούμενος ἐπίσκοπος εἶχε γυμναστῆ εἰς τὴν παιδίαν ταύτην, ἐν Βιέννῃ, τῷ 1837. Οἱ τοῖχοι τοῦ σφαιριστηρίου εἶναι κεκοσμημένοι διὰ πολυτίμων ὀπλων, ἐπὶ δὲ καὶ δι' ὀπλων, τὰ ὁποία ἐλόμβανεν ὁ Ἐπίσκοπος ὡς ἐνέχυρον τῶν πρὸς τοὺς ὑπάρχοντες δανείων· διότι ὁ ἀρκετὸς ἄρχων δὲν ἀπυξίου νὰ μετέρχεται καὶ τὸ τοῦ δανεισμοῦ ἐπάγγελμα. Ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου ὑπάρχει καὶ μικρὰ τυπογραφία.

Ἡ Ριέσκα-ναία περιέχει πέντε φυλάς· ἡ Σερίντα, ἐπὶ τῇ ἐκάστῃ τῶν 4 ἐπαρχίῶν Λισσχάνσκα, Βιελοπαυλίτσι, Μοράτσα καὶ Πιπέρι, ἀπὸ τρεῖς φυλάς τελευταίων ἢ ἐπαρχία Κούτσι περιλαμβάνει πέντε φυλάς. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἐπισκόπου, οὐσαν ἐν γένει ἀσθενεστάτην, παντάπασιν παρεγνώριζον αἱ ὀρεινότεραι ἐπαρχίαι, μὴ ὑποβαλλόμεναι εἰμὴ μόνον εἰς τὴν πνευματικὴν κριμαρχίαν αὐτοῦ, καὶ οὐσαί κατὰ τὰ λοιπὰ σχεδὸν αὐτοκέφαλοι· ἀπ' ἑτέρου δὲ τινὲς τῶν παρακειμένων χωρῶν τῆς Ἑξεγοβίνης καὶ τῆς Ἀλβανίας ὑπόκεινται εἰς τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιεπίσκοπου ἐκείνου, ὥστε τὰ ὄρη τοῦ Μαυροβούνου διακρίνεται νὰ προσδιορισθῶσιν ἀκριβῶς.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπισκόπου, ἄλλοτε ὄν ἀνεστῆ κατῆστη κληρονομικὸν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἐπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· καὶ ἕκτοτε λαμβάνεται ἀλλελοδιαδόχως ὑπὸ τῆς οἰκογενεῖας Πέτροβιτς τῆς φυλῆς Νιεγούσι, μιᾶς τῶν φυλῶν τῆς ἐπαρχίας Κατούνακας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἄρθρον 3 τῆς τελευταίας, περὶ χωρισμοῦ τῆς πνευματικῆς ἀπὸ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, πράξεως [μεταφρασθεῖσης ἐν τῇ Αἰώνῃ ἐκ τῆς ἐφημερίδος τῆς Αὐγούστου, ἀρ. 1321, ἢ Ἰανουαρίου 1853], τὸ ἀξίωμα κατῆστη πάλιν αἰ-

ρετὸν, εἴμπορεῖ δὲ νὰ ἐκλεγθῇ ὁ Ἐπίσκοπος καὶ ἐκ τῶν ἄλλων δικαιοκρομένων οἰκογενεῶν τοῦ Μαυροβούνου. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐπικαλεῖτο ἐπίσκοπος Μαυροβούνου καὶ τῶν ὄρεων (Vladika Tzrnogore i Brda), προσεπικαλούμενος ἐνίοτε καὶ Κυβερνήτης (Oupravitel', ἀλλ' εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς πράξεις ἐπὶ ὀνομαζέτο Μητροπολίτης ἢ ἀρχιεπίσκοπος Σκόδρας καὶ τῆς παραθαλάσσιας (Skederski i Pomorski metropolit ἢ Archiepiskop). Οἱ ἀπευθύνοντες πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον, τὸν ὀνόμαζον Ἁγίον ἐπίσκοπον [Sveti Vladika], ἢ ἀπλῶς κύριον (Gospodar). Κατὰ τὴν τελευταίαν πράξιν, ὁ νέος κομισκός· Ἡγεμὼν θέλει φέρει τὸν τίτλον τοῦ Ἱψηλοτάτου. Δὲν διαλαμβάνει δὲ ἡ πράξις τίνα τίτλον θέλει διατηρήσει ὁ ἐπίσκοπος.

Μέχρι τοῦ 1832, οὗτος εἶχε, περὶ τὴν διεξαγωγήν τῆς κοσμικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας, βοηθόν τινα, καλούμενον ἰδίως διοικητὴν [Gouvernatour], προεδρεύοντα, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, τὴν Γερουσίαν. Καὶ τοῦτο τὸ ἀξίωμα ἦτο ἐπίσης κληρονομικόν, ἐν τῇ οἰκογενίᾳ Ράδοβιτς, τῆς φυλῆς Νιεγούσι· ἀλλὰ, κατὰ τὴν προαναφερθεῖσαν ἐποχὴν, ὁ τότε διοικητὴς, ἐπὶ τῇ προαίεσι ὅτι ἠθέλησε νὰ σφετερισθῇ ὀλοκληρῶν τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, ἐξώρισθη μετὰ τῆς οἰκογενεῖας τοῦ ἀπὸ τῆς γῶρας· τὰ κτήματά τιν' ἐδημιούθησαν, ἢ δ' ὀντιπροεδρία τῆς Γερουσίας ἀπεδόθη εἰς ἐν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενεῖας Πέτροβιτς. Ἡ πράξις αὕτη ἐγένετο ἀναμφιβόλως ἐννοία τῆς ἐκτοτε μελετωμένης διακρίσεως τῶν δύο ἐξουσιῶν, διὰ νὰ μὴ εὐρεθῇ δηλαδὴ ἑτέρα οἰκογένεια δυναμένη νὰ προτείνῃ δικαιοκροτὰ εἰς τὴν ὑπερτάτην κοσμικὴν ἀρχὴν καὶ νὰ περιορίσῃ τοὺς Πέτροβιτς εἰς μόνον τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα.

Πρὸς συντήρησιν τοῦ ἐπισκόπου ὑπῆρχον προσδιορισμένα διάφορα κτήματα, νομαὶ, ἀγροὶ, ποιμνία, κηφάλα μελισσῶν, ἰχθυοτροφεῖα, μοναστήρια· ἐπειδὴ ὅμως ἦτο ὑπόχρεως νὰ ἔδεται καὶ νὰ διατρέφῃ πολλοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἠθελε δυνῆθῃ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ ἐξοδα αὐτοῦ, ἂν δὲν ἐλόμβανεν ἀπὸ τῆς Ρωμικῆς ἐστῆρας σύνταξιν 50 ἢ 60,000 φράγκων. Ὁ περιορισμὸς τοῦ ἐπισκόπου εἰς μόνον τὰ ἀρχιερατικὰ κτήματα, θέλει βεβαίως ἐλαττώσει τὴν δαπάνην αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ ἐλάττωσις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐσοφισθῇ πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας, τὰς ὁποίας θέλει παραγάγῃ ἡ ἰδρυσις μεγαλῶν κοσμικῶν ἡγεμονιῶν· τίς μέλλει νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς νέας ταύτας ἀνάγκας; Ἀρὰ γε ἡ γῶρα, ἣτις δὲν δύναται νὰ καταβάλῃ μεγάλους φόρους, δὲν θέλει δὲ νὰ πληρώσῃ ὅτε μικροῦς; Ἀρὰ γε ἡ ἐπέκτασις τῆς γῶρας, ἣτις γίνετα ἐν τούτοις δυσκατάρθωτος; Ἀρὰ γε ἡ ἐξωθεν συνδρομή;

Καθὼς προσέπομεν, ἡ πολιτικὴ ἐξουσία τοῦ ἐπισκόπου ἦτο ἐν γένει ἀσθενής. Οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐπαρχίῶν (Sorlar) καὶ τῶν φυλῶν (Knes od plemena), ὄντες κληρονομικαί, ἦσαν ἡκιστα διατεθειμένοι νὰ ὑποκαθῶσιν εἰς τὸν ἐπίσκοπον ἀπ' ἑτέρου δὲ δὲν ἴσχυον πολὺ εἰς τὰς ναίας καὶ εἰς τὰ πλέμενα αὐτῶν, διότι τὸ Μαυροβούνιον εὐρίσκειται εἰς τὴν κα-

τωτάτην ἐκείνην κοινωνικὴν βαθμίδα, καθ' ἣν ἡ μὲν ἠθικὴ ἐννοία τῆς ἀρχῆς εἶναι ἐτι ἀπλοῦν ἐμβρουν, ἢ δὲ ὀλικὴ δύναμις νηπιάζει, ὥστε πᾶς Μαυροβουνιώτης εἶναι ἑτοιμος νὰ εἴπῃ πρὸς πάντα ἄρχοντα· « εἰ μὲν εἶμαι οὕτε κατώτερος, οὕτε ἀγεννέστερός σου. » Ἡλειοτέραν τινὰ ἐπιβροχὴν ἔχουσιν οἱ δημογέροντες, οἱ ἐπιστημότεροι δηλαδὴ ἄνδρες τῶν χωρίων, οἱ καλούμενοι Γλυῦαροι· ἀλλὰ πᾶσα οἰκογένεια ἔχει τὸν ἑπίσκοπον αὐτῆς ἀρχηγὸν (Koutchii Starjeschina), τὸν πρεσβύτερον ἢ μᾶλλον τὸν ἐπιτηδαιότερον ὅστις διεσπύνηται τὰ πάντα, κρύβει τὰς διαφορὰς καὶ ὑποδέχεται τοὺς ζήλους. Οἱ οἰκογενεῖαι εἶναι οἱ ἀληθεῖς ἀρχόντες τοῦ τόπου αὐτοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ κυρίως εἰπεὶν ὁμοσπονδία οἰκογενεῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἰσχυρότεραι εἶναι ὅπως ἰσόδου αὐτοκέφαλοι. Ὁ Μαυροβουνιώτης, ὁ ἀνίκων εἰς ἰσχυρὰν οἰκογένειαν, εἴμπορεῖ νὰ φρονέσῃ εἰς μίαν ἡμέραν δέκα ἀνθρώπους, καὶ οὐδεὶς ἔχει δικαίωμα νὰ τὸν φυλακίσῃ. Ὁ ἐπίσκοπος ἠδύνατο μόνον νὰ συμβουλευσῇ καὶ ἂν ἐνίοτε ἴσχυε, κατώρηνε τοῦτο μᾶλλον διὰ τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας καὶ τῆς ἀπειλῆς τῶν πνευματικῶν ποινῶν. Ἀλλ' ἦδη αἱ δύο ἐξουσίαι ἐχωρίσθησαν. Ἡ διαστολὴ αὕτη θαλεῖ ἔχει τὸ πλεονεκτήμα τοῦ νὰ περιποιήσῃ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἄρχοντα χαρμηλὰ εὐσηχηότερον καὶ εἰς τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα προσηθέστερον· διότι θέλει παύσει τοῦ νὰ φέρῃ σουατανέλλαν, καὶ σιλαχλίαν, καὶ πιστόλας καὶ νὰ περιστοιχίζετα ἀπὸ δικήνων· ὁμοιάζοντας πολὺ μᾶλλον μπαρσακτάριδας ἢ λειτουργοὺς τοῦ ὕψιστου. Ἐπὶ θέλει ὅμως ἀπογίνει ὁ ὑψηλότατος Ἡγεμὼν, ἀπογεγενημένος οὕτω τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας καὶ ἐγκαταλειμμένος εἰς μόναν τὰς ἐπιγεγούσας αὐτοῦ δυνάμεις, αἰτίνας, ὡς εἶδομεν, δὲν εἶναι μεγάλαι; Ὅτε δὲ ἀπὸ ἐπικρατήσῃ τοῦλάχιστον ὀνόματα καὶ συμπαρῆξις μεταξὺ τῶν δύο ἀνωτάτων ἀρχόντων; Τοῦτο φαίνεται τόσο ὀλιγώτερον πιθανόν, ὅσο ὁ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα δύναται νὰ περιέλθῃ εἰς ἄλλην οἰκογένειαν. Οἱ Bridjan, οἱ ὀρειται, ἠθέλουν ὑπακούσει εἰς τὸν νεὸν ἡγεμόνα, ἐνῶ δὲν ἠθέλουν καθόλου νὰ ἠξυῶσιν τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐπισκόπου; Ἐλαβὸν ἄρὰ γε καὶ οὗτοι μέρος εἰς τὴν κατὰ τὸν παρελθόντα Μάρτιον γενομένην ἐν Σερίντζα γενικὴν τοῦ λαοῦ συνέλευσιν, ἐν ἣ ἀπαφασίσθη ἡ μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος· καὶ ἂν ἐλαβον, ἢ θέλουν τηρήσει τὰ ἀποφασισθέντα; Τὸ μέλλον θέλει διαλύσει ἀπᾶστας τὰς ἀπορίας ταύτας, καὶ ἄλλας πολλὰς. Ἐνταῦθα πασατηρούμεν, ὅτι ἡ ἐνωσις τῶν δύο ἐξουσιῶν δὲν περιορίζετο εἰς τὸν ὑπερτάτον ἄρχοντα, ἀλλὰ ἐξετείνετο καὶ εἰς ὅλον τὸν λοιπὸν κληρον. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαυροβούνου ὄχι μόνον καλλιεργουσι τὴν γῆν, εἴμποροῦνται καὶ πιστολοφοροῦσιν, ἀποθέτοντες τὰ ὄπλα μόνον ἐν καιρῷ τῆς λειτουργίας, ἀλλ' εἶναι προϊετοῦτοις ὄλοι ἢ σεραδάριδες, ἢ κνέσοι, ἢ τούλάχιστον γλυῦαροι· ἐπὶ δὲ πᾶσι, τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα εἶναι ἐν γένει σχεδὸν κληρονομικόν. Ἡ νέα διάταξις δὲν ἀπεφάνετο ἀσυμβίβαστον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως μὲ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, ὥστε ἡ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ βαθμίδι καταλυθεῖσα ἱεροκρατία ἐξακολου-

φιν εις Μαυροβούνιον. Ο νέος συγκατεστή εις τήν ἀπάτην καὶ τὴν ἐπι τῆ ὄρφ τοῦ νὰ φυλάξῃ δι' αὐτὴν ὅλα τὰ δῶρα ὅσα τῷ προσέφερον, ὁ δὲ Ἰωάννης ὄχι μόνον εἰς τοῦτο συνήνεσεν, ἀλλ' ὑπεσχεθῆ καὶ ἄλλα φθάσας εἰς Ἔνετιαν, ὁ Μιλόσης ἐλαβεν ἀπειρα δῶρα, ἐν οἷς διέπερε χρυσοῦς χιτῶν (ὀπακίμιον), τὴν ὅποιον ἔδωκεν ἢ μὴ τῆς νόμφης. Τὸ ἄσμα λέγει, ὅτι ὁ χιτῶν αὐτὸς δὲ ἠπλώθη ἐπὶ ἱστοῦ, δὲν κατεσκευάσθη ὑπὸ ἱστοῦ, ἀλλὰ ὑφάθη διὰ τῶν δακτύλων, καὶ ὅτι ὄφει ἐνεπλάκη περὶ τὸν λαμπρὸν αὐτοῦ, ὅφει ἔχει ζωνταῖος, ἀλλὰ χρυσοῦς, φέρον ἐπὶ κεφαλῆς ἀδύματα ἀκτινοβολεῖν, διὰ τὰ μὴ ἔχουσιν οἱ σύζυγοι ἀνάγκην φωτός, εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον.

Τὰ πάντα εὐωδοῦντο καὶ ἡ συνοδία ἐπλησίαζεν ἤδη εἰς Ζαβλίαν, ὅτε ὁ ἄγεμὸν Ἰωάννης ἀπεκάλυψεν εἰς τὴν νόμφην τὴν ἀπάτην καὶ ἐδείξεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀληθῆ σύζυγόν τῆς. Ἡ κόρη ἐξεπλάγη, ἀνεχάιτισε τὸν ἵππον αὐτῆς, ἤλεγξε τὸν Ἰωάννην διὰ τὸ ψεῦδος τοῦ καὶ προσέθηκε, κυττάσασα τὸν Μάξιμον, ὅτι εὐχαριστεῖται, ἀλλὰ δὲν θέλει προχωρήσει βῆμα ἂν ὁ ἄγεμὸν Μιλόσης δὲν ἀποδώσῃ ὅλα τὰ δῶρα. Ὁ Μιλόσης ἀνέφερε τὰς γενόμενας συμφωνίας, ἀπέδωκε τινα, ἐφύλαξεν ὅρισ τὸν χιτῶνα, τὸν ὅποιον πρὸ πάντων ἐπέθυμει ν' ἀναλάβῃ ἢ νὰ διώτῃ ἐλαγε θρηνοῦσα, ὅτι κατενόησε τρία τῆς ζωῆς τῆς ἐτη μετὰ τῶν πυντροῶν αὐτῆς εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἀπὸ τῆς ὑποίας οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἐξηράθησαν καὶ, καλέσασα μὲ ὄρμην τὸν Μάξιμον, ἀνέκραξεν «ἢ μὴ τῆρ σου δὲν ἔχει παρὰ σὲ καὶ μόνον ἀλλ' ἀπὸ σήμερον δὲν θέλει ἔχει οὔτε σὲ ἢ λόγγη σου εἶναι τὸ νεκροκράββατόν σου, καὶ σάβανόν σου ἢ ἀσπίς, ἢ δ' ὄφει σου θέλει φανῆ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἐπίσης μέλαινα ὅσον εἶναι σήμερον ἐπὶ τὰ ἀπὸ ἐντροπῆν ἐνώπιον τοῦ Μιλόση. Οὕτω γένοιτο, ἐκτός ἂν ἀναλάβῃς ἀπὸ τοῦ ξένου τὰ δῶρά μας.» Οἱ λόγοι οὗτοι ἐπροξένησαν ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὸν συγκεκριμένον ἤν Μάξιμον, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐφόνεσε τὸν Μιλόσην ἢ, κατ' ἄλλην τιὰ ἔβην, ἐγένετο μονομαχία, μεθ' ἧν οἱ φίλοι καὶ οἱ συγγενεῖς τῶν δύο ἀντιπάλων ἦλθον εἰς συμπλοκὴν πεισματώδη, ἐν ἣ ἔπεσον οἱ πλείστοι καὶ ἀκμαῖότατοι τῆς χώρας ἐοῖ. Ὁ Μάξιμος, λαβὼν ἐκκαίδεκα πλάγας, ἀπέγαγε μόνος τὴν νέαν σύζυγόν του εἰς Ζαβλίαν καὶ διύγαγεν ὑλάκην εἰς Θεσσαλονίκην ὑπὸ ἱατρῶν, τοὺς ὁποίους ἔστειλεν αὐτῷ ὁ πεινθερός του.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μιλόση Ἰωάννης ὑπέστη εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ τὰ παρακαλέσῃ τὸν Σουλτάνον νὰ τὸν βοηθῇ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἀδελφὸν του. Ὁ Μάξιμος, θεωρῶν αὐτὸν κινδυνεύοντα νὰ ἀποβῇ τὴν πάτριον ἀρχὴν, ἀπέπεμψε τὴν νέαν κόρην, παρθένον ἐτι, ὡς λέγει τὸ ἄσμα, πρὸς τοὺς γονεῖς τῆς, καὶ ἐπορεύθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ τὰ συνηγορῆσαι αὐτοπροσώπως ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ Σουλτάνος, ὑπερβῆς διὰ τὰς δύο ταύτας ἐπισκέψεις, κατέπεισε ἀμφοτέρους τοὺς προσελθόντας νὰ ἀπαποδοῦν τὸν Ἰσλαμισμόν καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης μετωνομάσθη Μαχμούτ-βεγ' Ὀβριενέγοβιτς, ὁ δὲ Μάξι-

μος, Σκανδαρ-βεγ' Ἰσανβέγιβιτς. Ἀφοῦ ὑπηρετήσας ἐννέα ἐτη τὸν Σουλτάνον, ἐλαβὼν ἀμφοτέρω ἀπὸ ἐκ κληρονομικὸν παταλίον, ὁ μὲν εἰς Ἰπέκ, ὁ δὲ εἰς Σκόδραν. Τῶντι ἡ αἰογένεια τῶν Μουσουλμάνων, ἡ δὲ κήσασα τὸν Σκόδραν μέχρι τοῦ 1831, ὅτε κατέβη ὁ τελευταῖος κληρονομικὸς αὐτῆς πατῆρ Μουσταφὰ πασάς, θεωρεῖται καταγεγραμμένη κατ' εὐλαίαν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ ἄγεμῶνος Μάξιμου· ἐπίσης καὶ οἱ πασάδες τοῦ Ἰπέκ ἤξιον ὅτι καταγονταὶ ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου Μαχμούτ-βεγ' τοῦλάχιστον τῷ 1836 ὑπέρχον ἐτι εἰς Ἰπέκ πασάδες προτείνων τὴν ταυταὴν ἀξίωσιν.

Κατὰ δὲ τὰς ἐν Μαυροβούνιῳ σωζομένας παραδόσεις, ὁ ἄγεμὸν Ἰωάννης Ἰξέννοβιτς εἶχε δύο υἱούς, τὸν Γεωργίου καὶ τὸν Βυστάθιον. Καὶ ὁ μὲν Γεωργίου, συζευχθεὶς Ἐνετὴν κόρην ἐκ τοῦ τῶν Μονεργίων ἀκου, ἐκούξηνσε τὴν χώραν μετὰ τὴν θάνατον τοῦ πατρός του, ὁ δ' Βυστάθιος ἠσπάσθη τὸν Ἰσλαμισμόν, μετὰ πολλῶν ἄλλων Μαυροβουνιωτῶν. Ἡ σύζυγος τοῦ Γεωργίου, προχωρήσασα ἤδη εἰς τὴν ἄλικιαν, ἐσφράθη καὶ ζῆ εἰς τὴν ὄρεινὴν ἐκείνην, καὶ ἀδιαλείπτως ἐπὶ τῶν Τούρκων ἐπιτερομένην χώραν, τοσαύτῳ μᾶλλον ὅσον δὲν εἶχε τέκνα· ὅθεν κατέπεισε τὸν Γεωργίου νὰ καταλείπων τὴν διοίκησιν εἰς τὸν Ματρίπολιν Στενίας Γερμανόν, αὐτοὶ δὲ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Ἐνετιαν διὰ τὰ διαλύσασιν ἐκεῖ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου ἐν εἰρήνῃ.

Τοῦτο ἐγένετο μετὰ τοῦ 1515 καὶ τοῦ 1525 ἔτους· καὶ ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ Θεοκρατικὴ τοῦ Μαυροβουνίου Κυβέρνησις. Ὁ νέος ἐκκλησιαστικὸς ἀρχὼν ἠγωνίσθη ν' ἀπορῆγῃ ὅσον ἐνδέχεται πᾶσαν ἀφορμὴν ἐξέως πρὸς τοὺς Ὀθωμανούς, οἱ δ' Ὀθωμανοὶ πάλιν, θεωροῦντες τὸν Ἰσλαμισμόν προσηγόμενον, καὶ ἐπιζῶντες, ὅτι οἱ Μαυροβουνιωταὶ, ἀπεσταρμένοι ἀρχηγῶν, θέλουσιν ἐπὶ τέλος ἐκθεῖν ὑπαταχθῆ, ἐπιστοῦ ἐπίσης τὰς ἐπιδρομὰς καὶ περιορισθῶσιν εἰς τὸ νὰ διαδιδῶσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ θρησκευτικὸν αὐτῶν. Οὕτω διήλθεν ἅπανα ἡ ἐκκαίδεκάτη ἑκατονταετηρίς. Ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς ἐπτακαίδεκάτης, τῷ 1604, οἱ Ὀθωμανοὶ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν ἀπεστάλη τὸ νενομισμένον δῶρον, ἐπεχείρησαν νῆαν ἐπιδρομὴν καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν Μωαμεθανῶν Μαυροβουνιωτῶν, προσχώρησαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν χώραν. Ἐπειτα τῷ 1620—1623, ὁ ἔβδομος Μητροπολίτης Βλασίου, ἐνδίδων εἰς τὰς ἐισηγήσεις τῆς Ἐνετίας, ἐπέτεθη κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τότε ὁ Σουλταὴν πασάς τῆς Σκόδρας, ἐμβάλων, τῷ 1623, μετὰ ἰσχυρὰς δυνάμεις εἰς Μαυροβούνιον καὶ κατατρόπώσας τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τὴν ὅποιαν ἀπήντησεν, προέβη μέχρι Στενίας, ἐπυρπόλησε τὴν ἐκκλησίαν, τὸ μοναστήριον καὶ τὰς ἄλλας αὐτῆς κατοικίας· καὶ ὁ μὲν στρατὸς αὐτοῦ, μηδεμίαν εὐρίσκων τέρψιν εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκείνην καὶ δύσβατον χώραν, ἐπανέβη εἰς Σκόδραν· ἀλλ' οἱ Μαυροβουνιωταὶ καθυπέβληθησαν εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ χαρακτοῦ, δευτέραν ταύτην φορὰν ἀναγνωρίζαντες τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν.

le memoire du Grilza, τόμος 4. τῆς προπο-

επεθεῖσας συγγραφῆς, La Turquie d'Europe, σελ. 305).

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐπτακαίδεκάτης ἑκατ. προσχειρίσθη Μητροπολίτης ὁ δανιὴλ, ἐκ τοῦ οἴκου Πέτριβιτς, τοῦ μέχρι τοῦδε διατηρήσαντος τὸ ὑπερταύτον ἀξίωμα. Ὁ Μητροπολίτης αὐτός, θεωρῶν τὸν Ἰσλαμισμόν ὀσημέραι εὐδοκμοῦντα καὶ ἐντεῦθεν κινδυνεύοντα τὸν τόπον ὅλον νὰ ἐξρωμαनिοθῇ, προσέτριψε τοὺς χριστιανούς νὰ φονεύσασιν ἢ νὰ διώξωσιν ὅσοι δὲν ἤθελον νὰ ἀπαύτας τοὺς Μωαμεθανούς ὅσοι δὲν ἤθελον νὰ ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν· ἔταξε δὲ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νέου τοῦτου Σικελικῷ ἐσπερινοῦ, τὴν ἑκτέλεσιν τῆς χριστοῦ γεννήσεως τοῦ 1700 ἔτους, κατ' ἡμῶν οἱ Μωαμεθανοὶ Μαυροβουνιωταὶ, ὅσοι δὲν ἐμπόρουν νὰ φύγωσιν, ἐσφάγησαν, ἐκ τῶν ὀλίγων οἵτινες ἐδέχθησαν νὰ βαπτισθῶσιν. Πολλὰ Τουρκικὰ ὄνματα σώζονται μέχρι τῆς σήμερον παρὰ τοὺς Μαυροβουνιωταί, ὡς Ἀλιτς, Χουσεϊνοβιτς κτλ.

Τοιοῦτοτρόπος τὸ Μαυροβούνιον ἀπῆλλάγη ἀπὸ τοῦ Ἰσλαμισμού, καὶ ἡ ναῖα τῆς Κατοίνουσας τοῦλάχιστον ἀνέστησε κατ' ὀλοκληρίαν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, ἐνῷ ἄλλαι ἐπαρχίαι, πλησιέστεραι εἰς τοὺς Ὀθωμανούς, ἐξηκολούθησαν πληρόνους εἰς αὐτοὺς μικροῦς τινος φόρους, καὶ τοὶ ἀπ' ἑτέρου συμπράττουσαι μὲ τοὺς ὁμογενεῖς. Ἐκτοτε ἀρξαμένων τῶν ἀδιαλείπτων μετὰ τὴν Ἰσλαμίας καὶ Τουρκίας πολέμων, ἤρχισαν καὶ αἱ μεταξὺ Μαυροβουνίου καὶ Ἰσλαμίας ἀγῆσεις.

Τότε ὅμως ἐπανέλαβον αὐθις οἱ Τούρκοι τὰς ἐπὶ τὸ Μαυροβούνιον ἐκστρατείας αὐτῶν. Τὸ πρῶτον, ἀπὸ ἐξέγερσιν γενόμενον, ἐν ἔτει 1706, ἐπιχείρημα αὐτῶν, ἀπέτυχεν ἐντελῶς. Ἐπίσης μετὰ ζήτησις ὑμικρῶς ἀπερούσθη ὁ Σερασκέρς Ἀχμέτ πασάς, ὁ ἐν ἔτει 1712 ἀποσταλεὶς κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης μετὰ στρατοῦ συμποσομένου, ὡς βεβαίωσιν, εἰς 60,000 ἀνδρῶν. Ἀλλὰ, τῷ 1714, ὁ βελγίος τῆς Βοσνίας, Νουουμάν, ὁ ἄρχατος τῶν Κιοπριλιδῶν, διετόχη νὰ κατατροπώσῃ τοὺς Μαυροβουνιωτάς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν πασάδων τῆς Σκόδρας καὶ τῆς Ἡξεγοβίνης· συγκροτήσας δὲ στρατὸν 120,000 ἀνδρῶν, ἐπέβη εἰς τὸν Στενίας, ἐπυρπόλησε πάλιν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ μοναστήριον, καὶ ἐπέβησε τὰ χωρία καὶ τὰς φυλάς. Ἐκ τῶν κατοίκων οἱ μὲν ἐσώθησαν εἰς τὰ ὑψηλότερα ὄρη, οἱ δὲ, εἰς τὴν παραλίαν, ἀνέκοισαν τότε εἰς τοὺς Ἐνετούς· ἀλλ' οἱ Τούρκοι παρεκώλυθησαν αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν ξένην ἐκείνην χώραν, καὶ πολλοὺς μὲν ἐσφάξαν, διςχιλίους δὲ ἐξαναδραποδίσαν· ὁ ἐπίσκοπος, ὅστις εἶχε πρὸ 3 ἔτων φέρει ἐκ Ἰσλαμίας 35,000 φλωρίων, κατέφυγεν εἰς Κάτταρον· ὁ Κιοπριλις ἀπήνησε τὴν παράδοσίν του, ἀλλ' οἱ Ἐνετοὶ δὲν συνέφευσαν εἰς τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τούρκοι δὲν ἤτο δυνατόν νὰ παραμεινωσιν εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκείνην χώραν, οἱ ἐπιζῶντες Μαυροβουνιωταὶ, ἄρα ὑποχωρῶσαν τὸν ἐπὶ τὴν ἐκείνην ἐκείνην εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν, καὶ τὰ πρᾶγματα ἐν γένει ἀποκατεστάθησαν ὡς εἶχον πρῶτον.

Τῷ 1767, ἀνεφάνη αἰώνος εἰς Μαυροβούνιον τυφλῶν τῆς καλούμενος Στέφανος μικρὸς (Στεφάν

μάλι), ὅστις παρέστησεν, ἑαυτὸν ὡς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἰσλαμίας Πέτρον Γου, ἐπιστεῦθη ὑπὸ τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ἀνθρώπων, κατέλαβε τὴν ὅλην ἀρχὴν τῶν πραγμάτων καὶ ἐκίνησε τὴν χώραν εἰς ἐπαναστάσιν. Ἀληθῶς εἶπειν, ἡ Ἰσλαμικὴ κυβέρνησις δὲν ἐνείχετο εἰς τὸ κίνημα τοῦ ἀνθρώπου τούτου· ἐτι περὶ τούτου διαβεβαιώσας τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως αὐτῆς Ὀβρέσκωφ ἦσαν εὐλαίως, ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐπεμψε τῶντι εἰς Μαυροβούνιον τὸν πρίγκηπα Δολγορούκιον, διὰ τὰ διδάξῃ τὸ πλῆθος ὅτι ὁ Στέφανος ἦτο ἀπατεῶν. Ἀλλ' ἡ πρόβλησις εἶχε τοσαύτον διαδουθῆ, ὅστε πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Δολγορούκιου ἀπέβησαν μάταιαι.

Ὅθεν οἱ Τούρκοι ἀπεφάσισαν αὐθις νὰ στρατεύωσιν ἐπὶ τὸ Μαυροβούνιον. Στρατὸς πολυάριθμος περιέβησεν ἀπανταχόθεν τὰ ὄρη ἐκείνα· ὁ μὲν πασάς Βοσνίας ἀπὸ βορρᾶ, ὁ δὲ τῆς Ἰουμέλης, ἀπ' ἀνατολῶν, ὁ δὲ τῆς Σκόδρας, ἀπὸ μεσημβρίας· ἡ θέσις τῶν Μαυροβουνιωτῶν ἦτο τόση μᾶλλον δεινὴ, ὅσον καὶ ἀπὸ δυσμενῶν οἱ Ἐνετοὶ ἐφράξαν τὸ σύνορον αὐτῶν, ἀποφασίσαντες νὰ μείνωσιν ὅπως οὐδέτεροι. Καὶ ἐπολέμησαν μὲν γενναίως οἱ ὄρεινοι ἐκείνοι ἄνδρες, οὐδ' ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Ὀθωμανούς νὰ προχωρήσωσι μέχρι Στενίας. Ἐπειδὴ ὁμως δις κατετροπώθησαν, καὶ πολεμφοδία δὲν εἶχον, διότι οἱ Ἐνετοὶ δὲν ἐδίδον αὐτοῖς τοιαῦτα, ἠναγκάσθησαν νὰ πέμψωσιν εἰς τὴν σατραπὴν Βοσνίας Σιλιχτόρ Μαχμούτ πασάν ἰκετήριον ἀναφοράν, δι' ἣς ἐξήτησαν συγγνώμην καὶ τρίτην ταύτην φορὰν, ὅπως ἀνεγνώρισαν τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν (Gesch. d. Osman. R. τόμος 8, σελ. 300—301, 309—310, 315—316. καὶ Hist. des Monténégrins, σελ. 400). Ὁ Στέφανος ἐδόλοφονήθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ πασά τῆς Σκόδρας.

Ἀλλ' οἱ Μαυροβουνιωταὶ, καὶ τοὶ ἀναγνωρίζοντες αὐτὸν ἐκ διαλεγμάτων μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης τὴν Ὀθωμανικὴν ἀρχὴν, δὲν ἐπαυον τὰς εἰς τὰς γείτονας χώρας ἐπιδρομὰς, προκαλοῦντες δι' αὐτῶν ἐπανειλημμένας τῶν Τούρκων ἐφοδούς. Τῷ 1785, ὁ Μαχμούτ πασάς τῆς Σκόδρας ἐπέβη μετὰ δυνάμεις ἰσχυρὰς εἰς Μαυροβούνιον, προέβη μέχρι τῆς Στενίας, ἐξέπυρπόλησε πολλὰς φυλάς, ἀλλὰ, κατὰ τὸ σῆμα, ἐπειδὴ ἡ γῆ δὲν ἐπάρκει εἰς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ, ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ. Μετ' ὀλίγον, ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολέμου τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰσλαμίας, τοῦ συμβάντος ἐν ἔτει 1787—1791, οἱ Μαυροβουνιωταὶ ἐκινήθησαν πάλιν καὶ ὠδηγήθησαν μάλιστα εἰς τὰς κατὰ τῶν γειτόνων χωρῶν ἐπιχειρήσεις ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ταγματάρχου Βουκόσβιτς. Τῷ δὲ 1794, συναμολογηθείσας ἐν Σισιόβιῳ μετὰ τὴν Αὐστρίας καὶ Τουρκίας εἰρήνης, ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ὑπέεχετο, διὰ τοῦ 1ου. άρθρου τῆς συνθήκης ταύτης, ἀμνηστία εἰς τὸ Μαυροβούνιον, τὸ ὅποιον ἔπαυσε τότε περιεληθῆ μετὰ τῶν Ὀθωμανικῶν κτήσεις. Σήμερον ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, ἐπὶ τοῦ άρθρου τούτου ἰδίως στατηρομένη, ἠξιοῖ ὅτι τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα τῆς ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας· προστίθει μάλιστα, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ὑπεγράφη ὑπὸ τῆς Αὐ-

στρίας, ειμή άφου καθυπεβλήθη πρότερον εις τήν Ρωσίαν, έπεται εκ τούτου, ότι και ή τελευταία αυτή δύναμις άνεγνώρισε τό κυριαρχικόν εκείνο δικαίωμα. Οπωςδήποτε, μικρόν άφου ύπεγράφη ή ειρήνη αυτή, τό Μαυροβούνιον προσεβλήθη υπό του ισχυρού Μαχμούτ πασά, πάισπου του τελευταίου κληρονομικού πασά της Σκόδρας Μουσταφά, επί τή λόγφ, ότι τινές τών επρχικών δέν επλήρωσαν τόν φόρον από του τελευταίου πολέμου. Άλλ' οι Μαυροβουνιώται, υπό του μητροπολίτου Πέτρου στρατηγούμενου, κατετρόπωσαν όλοσχερώς τόν πασά, πληγωθέντα και μη διασωθέντα ειμή διά της φυγής. Αύτός δέ, όστις είχε προλαθόντως άποκρούσει στρατόν του Σουλτάνου αυτού και ενόμιζεν ότι είναι άνίκητος, εξαγριωθείς υπό της ήττης ταύτης, άθροίζει δισμύριους λογάδας και μετά τρεις μήνας έμβάλλει πάλιν εις Μαυροβούνιον άλλ' όχι μόνον ό στρατός εκείνος ενίκηθη κατά κρητος, αύτός ό πασάς έφρονέθη εν τή συμπλοκή, ή δε κεφαλή του και ή σπάθη του είναι μέχρι της σήμεραν εκθεθειμένοι εις Σστινίαν, και πάντες οι ενώπιον τών τροπικών εκείνων διεγχόμενοι κάτοικοι άποκαλύπτουσι τήν κεφαλήν των.

Από της εποχής ταύτης τό Μαυροβούνιον δέν έ πλήρωσε πλέον φόρον εις τήν Οθωμανικήν κυβέρνησιν και θεωρεί έκυτό ως έντελώς άνεξάρτητον. Πολύλακις μέν προσεβλήθη υπό τών πέριξ πασάδων αλλά και ό Δ'ελαλεδδίν πασάς της Βοσνίας, εν έτει 1820 και ό Ναμικ πασάς της Σκόδρας τώ 1832 άπεκρούσθησαν. Οί πέριξ Άλβανοί και Οθωμανοί ήρχισαν μάλιστα να θεωρώσι τήν χώραν ταύτην ως ξένην επικράτειαν, και τώ 1838 ό επίσκοπος Μαυροβουνίου συνωμολόγησε συνθήκην ειρήνης μετά του βεζήρου της Ερζεγοβίνης ως προείπομεν όμως ή Οθωμανική πόλη ούδέποτε άνεγνώρισε τήν άνεξαρτησίαν ταύτην.

Ούτως είχαν τά πράγματα ότε τώ 1851 απέθανεν ό επίσκοπος Πέτρος Πέτροβιτς, άνεψιός και από του 1830 διάδοχος του Πέτρου εκείνου, του κατατροπωσαντος τόν Μαχμούτ πασά της Σκόδρας. Ο εν έτει 1851 άποθνήσκων Πέτρος είναι και ό πρώτος επίσκοπος ό εν Πετρούπολει, τή 6 Αυγούστου 1833, χειροτονηθείς διότι άπαντες οι προκάτοχοί του, χειροτονούντο εις Ιπέκ ή εις Ούγγαρίαν. Ο άνεψιός και διάδοχός του Δανιήλ Πέτροβιτς είχε ήδη αναχωρήσει διά τήν Πετρούπολιν, ίνα λάβη αύτόθι τό αρχιερατικόν αξίωμα, ότε αίρνης, καθ' όδόν έτι ών, ενήργησεν από Βένης τήν κατά Μάρτιον του παρελθόντος έτους συγκρότησιν κοινής εν Σστινίη συνόδου, ήτις προεδρευομένη υπό του θείου του Γεωργίου Πέτροβιτς, εφήρτισε τόν χωρισμόν της κοσμικής από της εκκλησιαστικής εξουσίας, άπεφήατο τό Μαυροβούνιον κράτος κοσμικόν υπό τήν κληρονομικήν κυβέρνησιν ένός ήγεμόνος, και άνηγόρευσεν ήγεμόνα τόν ειρημένον Δανιήλ. Η Ρωσική κυβέρνησις άνεγνώρισεν, ως βεβαιούσι, τήν πράξιν ταύτην και αι άυστριακαι αρχαι τών μεθόριων διατάχθησαν να μεταχειρίζωνται εις όλα τά πρὸς τόν ήγεμόνα εκείνον έγγραφα τόν τίτλον του Ύψηλοτάτου, αι και επίσημος ειςέτι αναγνώρισις αυτού υπό της Αυστριακής κυβέρνησεως δε-

εγένετο. Τί θέλουσιν πράξει αι άλλαι δυνάμεις, άδηλον. Είναι δέ γνωστόν, ότι νέαι εξεργάγησαν έχθροπραξίαι μεταξύ της Οθωμανικής κυβερνήσεως και του Μαυροβουνίου.

Επροσπαθήσαμεν να εκθέσωμεν τά πράγματα όσον ένδεχεται άκριθώς. Από της εκθέσεως ταύτης εξαγνυται, νομίζομεν, τρία τινά:

1) Πρὸς τούς Μαυροβουνιώτας, ότι δυσκόλως δυνατόν να χροσιμώσωσιν ως κέντρον σπουδαίου τινός κινήματος, διότι ούτε πόρους έχουσιν, ούτε στοιχία άποχωρώντα πρὸς συγκρότησιν εύσχημου κυβερνήσεως* είναι δέ και περιεζωισμένοι, πρὸς θάρσιν, απ' άνατολών και από μεσημβρίας, υπό φυλών τό πλείστον δυσμενώς διακειμένων. Επί της μεγάλης Σερβικής επαναστάσεως, ήτε τά Σερβικά στρατεύματα, υπό τόν Μαυρογεώργην, επυλιόηκον τό Νοβιβαζάρ, και έσπευον τάς εμπροσθοφυλακάς των μέχρι τών υπερκειμένων τή κοιλάδι εκείνη όροπεδίων, οι Μαυροβουνιώται άνεγκλιτίθησαν υπό τών Βοσνίων από του να ενωθώσι μετά τών τοσοούτων πλησιασάντων όμοθόζων εκείνων μαχητών.

2) Πρὸς τήν Οθωμανικήν κυβέρνησιν, ότι είναι όλως μάταιον να επιδιώκη τήν πραγματώσιν της κυριαρχίας της, ενῶ μακρά και επανειλημμένη πείρα απέδειξεν, ότι, τό Μαυροβούνιον, και αν κατατροπωθή, δέν είναι δυνατόν να καταληφθῆ μονίμως υπό τών Οθωμανικών στρατευμάτων. Ηςτε τό φρονιμώτερον είναι να συμβιβασθῆ ειρηνικώς ή διένειξ αὐτη, καθ' ως λέγεται, συνεβόησε και ή Ρωσική κυβέρνησις.

3) Πρὸς τόν έσχάτως γενόμενον χωρισμόν τών έξουσιών, ότι τόν χωρισμόν τούτον φαίνεται διενεργήσασα κυρίως ή Αυστρία, επί τή έλπίδι του ότι θέλει ίαχύνει διά του κοσμικού ήγεμόνος πλειότερον ή διά του πνευματικού. Η Ρωσία άπλως συνήνεσεν εις τούτο, άφου προηγουμένως ειςήχη τό έθος του να χειροτονηται ό επίσκοπος εν Πετρούπολει.

— ❦ —

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Εις τήν περι Μεσαιωνικού Έλληνημοῦ

BIBLION

ΤΟΥ Κ. Σ. Ι. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ

ΔΕΥΚΑΔΙΟΥ.

— o —

Ι. Ν. ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ
Δευκάδιος.

— ❦ —

Μαίσα πυρόηωτος Τυρταίω, Λύραν Άρειαν
 τήν Φερραίου κρούσασα, θερβαίω από χειρός
 σίωσεν Ματέρα φίλων· ά δέ νυν ύψίδρομος
 Πλάτωνος, πολυίπτορος ή δέ τιθανά φίλα
 Ζαμπελίου, Ιρω από Λευκάτα όρμωμένοιο,
 ΔΑΜΟΤΙΚΑ φαλμιοδότη' ΑΣΜΑΤΑ, τήν ποι' Ολυμπον
 Ματέρος ενόστω Ιθύνει άνάδασιν άγίαν.»